

ÖPPNINGAR OCH GRÄNSER

En fenomenologisk undersökning av biblioteket

som rum och plats

Johanna Englander

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Olof Sundin

År: 2020

Title

Openings and boundaries – a phenomenological exploration of the library as space and place

Abstract

The aim of this text is to create a phenomenological understanding of the public library as place and space. Because there is very little written about this subject through this particular perspective, my paper can be seen as a knowledge-theoretical contribution to library- and information science. Through my exploration I emphasize the idea of the subject as embodied and its importance in understanding space. I create a dialogue about space and place, between three phenomenologists - Gaston Bachelard, Maurice Merleau-Ponty and Christian Norberg-Schulz. I relate this discussion to the library by analysing and reflecting over an actual physical library space, namely the childrens' section of the public library in Simrishamn. This means that my theoretical contribution to some extent, is supplemented empirically. A phenomenological understanding of the library as space and place can work as a basis of how we design and form the library space, but also motivate the importance of explorations of how bodies communicate and interact with space. In this paper I look at openings and boundaries and other spatial relationships, and through a phenomenological lens I explore what importance they can have for spatial practices. Even though I look at the physical design of the childrens' section I do so through my own lived body and with bodies in mind. Using Merleau-Ponty's view of the lived body I question the division of body and mind that is common in library- and information science and I acknowledge the body as a relevant and important source of knowledge, especially in understanding space and place.

Keywords

Library, Information, phenomenology, space, place, poetry, imagination, architecture, embodiment, intentionality, lifeworld, the lived body, Merleau-Ponty, Bachelard, Norberg-Schulz

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
Rum och plats	7
Biblioteket som rum och plats	7
2. Fenomenologi	14
Teoretiskt ramverk	14
Metod och material	16
Fenomenologins attityd.....	17
Rummet och min levda kropp.....	18
Texterna	19
Fenomenologi inom biblioteks- och informationsvetenskap.....	22
Etiska frågor.....	29
3. Bibliotekets rum.....	30
Upptäcka - Simrishamns biblioteks barnavdelning	31
Att begrunda det ofattbara	35
4. Analys	36
Levda rum och platser.....	37
Det poetiska biblioteksrummet	54
Öppningar och gränser.....	61
5. Avslutning.....	71
Är biblioteket ett lyckligt rum?.....	79
6. Referenser	82

1. Inledning

Fenomenologiska perspektiv på biblioteksrummet har inte ägnats något större utrymme inom biblioteks- och informationsvetenskap. Jag tar mig an ämnet genom att skapa en dialog mellan olika fenomenologiska texter kring människans relation till rum och plats som jag sedan relaterar till biblioteksrummet. Min text kan därför betraktas som ett i första hand teoretiskt bidrag till ett ämne det inte skrivits mycket om. De fenomenologer som står i centrum för min analys är Maurice Merleau-Ponty, Gaston Bachelard och Christian Norberg-Schulz.

Då fenomenologin kan betraktas som en erfarenhetsfilosofi behöver jag utgå från upplevelser och erfarenhet av rum och plats.

Som en del i min uppsats undersöker jag därför ett specifikt biblioteksrum, en nybyggd barnavdelning på Simrishamns bibliotek: *Upptäcka*. De teoretiska texter jag utgår ifrån, deras sätt att lyfta rummets olika aspekter, går i dialog med detta rum som jag analyserar. Det innebär att uppsatsens teoretiska bidrag i någon mån kompletteras med ett empiriskt bidrag.

En fenomenologisk synvinkel är relevant då den berör rumslighet och olika synsätt på plats, men också för att Merleau-Ponty betraktar subjektet som förkroppsligat och därmed som ett center för våra upplevelser. Att lyfta dessa synsätt i en diskussion om biblioteksrummet kan fungera som underlag för hur vi sedan utformar och organiserar biblioteksrummet, men också motivera vikten av att undersöka hur vi som kroppar kommunicerar och interagerar med rummet.

Jag intresserar mig särskilt för rummets öppningar och gränser och vilken betydelse dessa kan tänkas ha för rumsliga praktiker. *Upptäcka* tar sin början ute i biblioteket, för att sedan leda in mot en egen, avgränsad värld. Rummets öppningar och gränser är inte på något sätt självklara, utan lekfulla och rummet ger ett sken av att välla ut mot biblioteket, samtidigt som det leder en in mot det avgränsade rummet. Jag utforskar nyfiket utifrån en fenomenologisk blick var gränser uppstår och vad

relationen mellan detta avgränsade rum och det övriga rummet gör med våra upplevelser av *Upptäcka*, samt hur det kan relateras till biblioteksrummet i stort.

En fördjupad teoretisk förståelse av rum och plats är något som angår bibliotekssektorn, då dess verksamheter bedrivs i ett socialt rum och på en särskild plats som innebär vissa förväntningar, utbyten och aktiviteter. Att undersöka vad för slags aktiviteter som sker i bibliotekets fysiska rum är något som har berörts av forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap, särskilt om bibliotekets funktion som mötesplats (t.ex. Aabø & Audunson 2012, Aabø, Audunson & Vårheim 2010, Given & Leckie 2003, Buschman & Leckie 2007). Däremot finns det inte mycket skrivet om specifikt biblioteksrummet utifrån ett fenomenologiskt perspektiv, även om det finns ett intresse för fenomenologi inom fältet.

Studier inom biblioteks- och informationsvetenskap som utgår från fenomenologin intresserar sig ofta för andra fenomen än biblioteksrummet. Ciaran B. Trace (2017) undersöker dokument som objekt och upplevelse. Wendelin Küpers (2005) utgår från Merleau-Ponty i en undersökning av "knowledge management" och berör förkroppsligade praktiker, vilket även Michael Olsson och Annemaree Lloyd (2017) gör i sin studie av kroppen som kunskapskälla.

Författarna argumenterar för vikten av teoretiska och empiriska bidrag vad gäller kroppen som kunskapskälla och aktör i studiet av informationspraktiker inom biblioteks- och informationsvetenskap. De diskuterar den tendens som de menar finns inom fältet att betrakta informationsprocessen i första hand som kognitiv och att kroppen till viss del negligeras. En orsak till detta, enligt författarna, hänger ihop med att det inom biblioteks- och informationsvetenskap finns en syn på kroppen/medvetandet som just splittrat (Olsson & Lloyd 2017). Jag vill även nämna Eden Kinkaid (2020) som lyfter Lefebvres och Merleau-Pontys syn på rummet och kroppen som en förutsättning för att förstå rummet.

Genom empiriska och teoretiska bidrag som utgår från kroppen som relevant aktör i informationsprocessen kan perspektiven breddas. Att betrakta subjektet som förkroppsligat eller att utgå från Merleau-Pontys levda kropp är att erkänna både

kognitiva och fysiska aspekter och kan fungera berikande i studiet av informationsbeteenden.

Trots att bibliotekets roll som plats och rum har diskuterats mycket, särskilt mötesfunktionen, saknar diskussionen många gånger en teoretisk-filosofisk grund. John Budd (2005) menar att det finns en skepsis inom biblioteks- och informationsvetenskapen gentemot filosofiska synsätt och angreppssätt och argumenterar för att filosofiska tanke-system [schools of thought] kan förbättra informationspraktiker och hjälpa oss att söka sanning, “[...] and truth is part of any reflective practice” (Budd 2005, s. 44). Jag återkommer till den fenomenologiska traditionen inom biblioteks- och informationsvetenskap i kapitel 2.

Syftet med föreliggande text är att bidra med en fenomenologisk förståelse för folkbibliotek som rum och plats. Den övergripande fråga som besvaras i texten är: Hur och med vad kan ett fenomenologiskt förhållningssätt kring rum och plats bidra med för den biblioteks- och informationsvetenskapliga förståelsen av biblioteksrummet? Då det knappt finns något skrivet om biblioteksrummet utifrån ett fenomenologiskt perspektiv, kan min text betraktas som ett kunskapsteoretiskt bidrag till biblioteks- och informationsvetenskapen. Det är även min förhoppning att uppsatsens resultat har samhällsrelevans genom att bidra till en fördjupad diskussion om biblioteksrummet.

Genom min undersökning accentuerar jag frågan kring subjektet som förkroppsligat och närmar mig en förståelse av biblioteksrummet genom fenomenologiska idéer om den levda kroppen, intentionalitet och livsvärlden. Det blir ett sätt att belysa kroppens relevans genom att behandla den som en förutsättning för förståelse av rummet och hur vi bebor och förhåller oss till livsvärlden. Genom att utgå från Merleau-Ponty i bibliotekssammanhang skapas en motpol mot synen på kropp/medvetande som splittrat och kroppen erkänns som relevant kunskapskälla. Genom min teoretiska utgångspunkt tar jag ställning för kroppens relevans i bibliotekssammanhang och engagerar mig i en teoretisk diskussion där förkroppsligade praktiker är en viktig del i förståelsen av bibliotekets roll som rum och plats.

Rum och plats

I min text förhåller jag mig fritt till begreppen rum och plats, även om jag är tydlig med hur jag använder mig av de båda. Jag inspireras av hur Lisa Engström förhåller sig till begreppen i sin avhandling *Att skapa självstyrande individer; effektivitet och motrörelser* (2019). Begreppen hänger samman genom att “[...] de rumsliga aspekterna, så som hur biblioteksrummet organiseras, relaterar till och är beroende av att biblioteket är en specifik plats, och vice versa” (Engström 2019, s. 22). Skiljer jag begreppen åt gör jag det på ett tydligt sätt och ofta lånar jag från Merleau-Ponty, Bachelard och Norberg-Schultz sätt att tala om rummet och platsen.

Att fastslå en tydlig definition av rum och plats inledningsvis är inte relevant då begreppens innebörder diskuteras i analysen. En viss utgångspunkt i min användning av begreppen kan dock vara bra att formulera. Platsen är inte en “[...] fixed spatial ‘container’, but because it was always in a state of becoming, always the results of historically-contingent processes and social practices” (Whiters 2009, s. 19). Kinkaid sammanför Lefebvre och Merleau-Ponty i uppfattningen om rummet: “Space is not simply a container or coordinate system in which things are arranged. For both, the refusal of abstract space as an epistemological starting point is premised on the relationship between the subject and space” (Kinkaid 2020, s. 173). I båda citaten ovan översätter jag “place” till “plats” och “space” till “rum”. I vissa sammanhang översätter jag “space” till “utrymme” och i vissa fall använder jag “plats” för att beteckna det samma. Hur jag översätter beror på det textuella sammanhanget.

Biblioteket som rum och plats

Nedan följer en redogörelse för tidigare forskning som berör biblioteket som plats och rum. Inledningsvis diskuterar jag en syn på biblioteket som jag i resten av uppsatsen utgår ifrån. Fenomenologiska studier inom biblioteks- och informationsvetenskap lyfter jag i kapitel 2.

Engström beskriver biblioteket som materialet, platsen och “[...] de praktiker som är förbundna med materialet och platsen” (Engström 2019, s. 23). Jag betraktar biblioteket på ett liknande sätt och har detta som utgångspunkt. Alla tre delar skapar och utgör biblioteksrummet och är därför viktiga aspekter i min undersökning. Engström (2019) nämner i sin avhandling även digitaliseringens implikationer och menar att biblioteksrummet även är digitalt, inte enbart fysiskt, men också att det digitala har en inverkan på det fysiska rummet. I studien ägnar jag mig åt det fysiska biblioteksrummet, även om jag är medveten om att digitaliseringen har betydelse för mitt forskningsämne. Informationsteknologins utveckling har inneburit att information kan införskaffas utanför biblioteket och det fysiska bibliotekets betydelse som socialt rum och mötesplats har som en del i detta blivit viktigare (Steiner 2009).

Hanna Carlsson (2013) diskuterar folkbibliotekets roll som mötesplats och menar att den forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap som undersöker denna roll, ofta utgår från demokratiteoretiska perspektiv. Folkbibliotekets funktion som mötesplats möjliggör och stöttar demokratin genom att erbjuda “tillgängliga, offentliga rum” och diskussionerna “[...] lyfter fram mötet, samtalet och debatten människor emellan som förutsättningar för utövande av medborgarskap, medborgerlig delaktighet och en fungerande demokrati” (Carlsson 2013, s. 51). I min uppsats diskuteras delaktighet och tillgänglighet som viktiga för förståelsen av bibliotekets idéer och funktioner. Även fast jag inte diskuterar demokrati ingående, berör jag alltså sådant som är sammanbundet med demokratin. Jag utgår även från synen på biblioteksrummet som ett “publikt vardagsrum” (Carlsson 2013, s. 51).

Mycket av den forskning som undersöker biblioteksrummet eller biblioteket som plats handlar om bibliotekets sociala funktioner. Aabø och Audunson (2012) undersöker sociala aktiviteter och mötesfunktionen i folkbiblioteket med hjälp av observationer och intervjuer. Studien visar att människor använder folkbiblioteket på en mängd olika vis. Ofta rör användarna sig med lätthet mellan olika sätt att använda biblioteket. Biblioteksrummet kan därmed fungera som förlängning av både hem och arbete exempelvis (2012).

Engström (2019) skriver om bibliotekens skilda användningsområden. Det kan nyttjas för en mängd olika aktiviteter såsom arbete, lek, studier etc., och hon menar att biblioteken överskrider vissa motsatsförhållanden såsom den mellan det privata och offentliga. Vidare, lyfter Engström att bibliotek inte kan betraktas som “[...] tomma platser för användarna att inta [...] bibliotek är alldeles särskilda platser präglade av relationer mellan bestämda utrymmen laddade med mening och historicitet [...]” (Engström 2019, s. 46).

Aabø och Audunson (2012) beskriver folkbibliotekets mötesfunktioner där bilden blir komplex av att rummet används som både privat och offentligt rum, men även genom att användarna med lätthet rör sig mellan dessa sfärer och roller.

Mötet mellan människor med olika bakgrunder möjliggör att de som besöker och använder biblioteket exponeras för “det andra” [otherness] (Aabø och Audunson 2012, s. 138). Eftersom människor som besöker biblioteket sammanförs i en enda kategori som “biblioteksanvändare” kan folkbiblioteket även sägas bidra till social inkludering (ibid.).

Aabø och Audunson (2012) undersöker platsen genom att se till aktiviteter och roller. Eftersom användare rör sig mellan olika roller och sfärer påverkar det biblioteksrummet. Det går inte att på ett enkelt sätt fastställa dess betydelse, funktion eller roll. Många använder folkbiblioteket som en förlängning av arbete och studier, det vill säga, som en andra plats. Denna användning kan relateras till biblioteket som en första plats, som en förlängning av hemmet, det privata, då exempelvis äldre syskon hjälper sina småsyskon med läxor (Aabø och Audunson 2012). Aabø och Audunson (2012) lyfter även biblioteket som en tredje plats, en neutral plats för möten mellan olika människor. Denna typ av möte sker oftast i samband med olika sociala evenemang som biblioteken anordnar. Hur människor använder sig av och konstituerar biblioteket som plats kan bland annat förstås utifrån detta flytande sätt att röra sig mellan olika sfärer och roller.

Aabø, Audunson och Vårheim (2010) undersöker också hur folkbiblioteken används som mötesplats. Även här diskuteras folkbiblioteket som en tredje plats

där mötet mellan människor med olika bakgrunder, exponerar människan inför det multikulturella samhället vi lever i, men kanske inte alltid möter. Därför kan folkbiblioteket sägas bidra till en ökad förståelse för multikulturalism (2010). Även exponering inför “det andra” lyfts: “[...] it is also a place where a substantial proportion report being accidentally engaged in conversation with strangers. It appears to be a place where users are exposed to ‘the other’, i.e., people with a background different from themselves” (Aabø, Audunson & Vårheim 2010, s. 25).

Eftersom jag relaterar min fenomenologiska diskussion om rum och plats till biblioteksrummet är det viktigt för mig att skapa mig en uppfattning om vad detta rum utgörs av. Biblioteksrummet framträder som ett rum där möten sker mellan människor, där kommunikation och exponering inför “det andra” är relevant. Folkbiblioteket som en plats där användare rör sig mellan privata och offentliga sfärer och med lätthet byter mellan olika roller är något jag kommer återkomma till i min analys.

Given och Leckie (2003) undersöker bibliotek som offentliga platser med hjälp av observationer och menar att få forskare använder sig av denna metod i biblioteks- och informationsvetenskap. Artikeln beskriver spatiala analystekniker och hur dessa kan användas för att beskriva och förstå fysisk utformning av bibliotek, men även hur rummen tas i anspråk av användare. Observationsmetoden “seating sweeps” är central. Given och Leckie fokuserar på metodens design och sätt att användas, samt de resultat som stödjer en användning av metoden. Texten argumenterar därmed för en metod som på många sätt skiljer sig från min. Min undersökning av folkbiblioteket som rum och plats är framförallt teoretisk och fenomenologisk. Trots skilda metoder utgår båda från spatiala analyser och syftar till att nå förståelse för hur biblioteket som plats kan användas och utformas.

I antologin *The Library as Place. History, Community and Culture* (2007), undersöks biblioteket som plats och jag ger därför antologin särskilt utrymme. John E. Buschman och Gloria J. Leckie (2007) skriver att för att kunna besvara frågan om vad som gör biblioteken till plats, låter de texter rymma antologin som intresserar sig för “[...] library spaces old and new, real and

imagined, large and small, public or private” (Buschman & Leckie 2007, s. 3–4). Essäerna ger en mängd olika perspektiv på biblioteken som fysiska, sociala, kulturella och intellektuella platser (ibid.).

En förståelse för biblioteket som offentlig sfär lyfts. Buschman och Leckie (2007) menar att bland forskare som intresserar sig för offentliga sfärer och rum, finns en uppfattning om att gränser mellan det offentliga och privata har blivit allt suddigare (Buschman & Leckie 2007). Att förstå biblioteket som en demokratisk offentlig sfär betonas genom att lyfta att “[...] libraries have for the last fifty years or so supported (sometimes completely alone) a fundamental right of access to information, and though capitalism may not appreciate it, democracy does” (Buschman & Leckie 2007, s. 18). Vidare betonas den sociala roll offentliga bibliotek har, att de utgör en länk till vårt behov av ett demokratiskt samhälle: “There is, in other words, a normative historical framework to our research about libraries as places: when we research libraries as places, we are engaging the idea of the democratic public sphere” (Buschman & Leckie 2007, s.18).

Som jag nämnt tidigare, utgår jag inte från demokratiteoretiska perspektiv i min uppsats, men jag berör idéer som är sammanlänkade med demokratin. I en diskussion om biblioteksrummet utgår jag från uppfattningar om biblioteket som en social, offentlig plats där människor kan mötas för samtal och har fri tillgång till information. Biblioteket har som uppdrag att främja demokrati. Platsen är en del i detta projekt.

Antologin är uppdelad i fyra sektioner, varav den första undersöker biblioteket som plats utifrån historiska perspektiv. Den andra intresserar sig för bibliotekets sociala roll som plats kopplat till samhälle och gemenskap. Den tredje sektionen utgår från lärandet och det vetenskapliga studiet och den sista lyfter biblioteket som plats utifrån uppfattningar kring kultur (Buschman & Leckie 2007). Jag lyfter de av antologins essäer som har beröringspunkter med min uppsats.

Adam Arensons (2007) text undersöker gestaltning av “sociala bibliotek” under 1800-talet och dess inflytande på designen av moderna folkbibliotek. Bibliotekens

innehåll undersöks via dess design, dekoration och möblering. Rummets gestaltning har betydelse för förståelsen av vilka sociala funktioner dessa bibliotek hade under sin tid. Trots att Arensons text anlägger ett historiskt perspektiv, medan min text undersöker samtida bibliotek, utgår vi båda från den betydelse ett rums gestaltning kan ha för att producera och kommunicera ett visst innehåll. Läsesalar för kvinnor hade ofta en atmosfär liknande hemmets. Det rörde sig om en dekor som var mindre institutionell. Plantor, tyger såsom gardiner och mattor prydde deras rum. Medan männens avdelningar saknade denna typ av inredning och istället uttryckte vikten av funktion (Arensons 2007, s. 57–58).

I centrum för Karen Fisher, Matthew Saxton, Phillip Edwards och Jens-Erik Mais studie (2007), står Seattle Public Central Library. Denna sociokulturella studie utforskar allmänhetens inflytande på byggnadens design, men även allmänhetens tolkning och förståelse av rummet-som-byggt [space-as-built]. Fisher med flera (2007) lyfter att biblioteken har vissa attribut som gör att de kan delvis förstås som tredje platser. Detta innebär att platsen är neutral och välkomnande genom att det är öppet för allmänheten och att det är som ett andra hem.

De attribut som inte passade in var sådant som att konversation är den centrala aktiviteten, att arkitekturen ska hålla en låg profil, att attityden är lekfull. Andra attribut var att ensamma besökare oftast finner någon att umgås med eller att platsen har stammisar som hjälper nya användare (Fisher et al. 2007). De kriterier som beskriver ”tredje platser” fungerar väl i undersökningen av folkbiblioteket som plats. Fisher med flera, lyfter begreppets relevans, men också dess brist. Information tycks utelämnad, om man inte räknar in den i Oldenburgs ”konversation”, men samtidigt är det för vagt. Fisher med flera, lämnar därmed förslaget att en informationskategori bör läggas till i ramverket, såsom ”informativ plats” (Fisher et al. 2007, s. 153).

Given (2007) betraktar universitetets campus som ett informerande rum eller bestående av flera informativa rum, varav biblioteket är ett. Hon undersöker huruvida fysiska utrymmen underlättar eller hindrar studenters akademiska prestationer. Genom kvalitativa intervjuer utforskas bibliotekariers och fakultetens

medlemmars uppfattning och perception av campus olika rum. Studien visar att studenterna behöver “[...] comfortable, welcoming spaces that allow for both noisy and quiet activities, and that current spatial design does not facilitate many students’ academic information behavior” (Given 2007, s. 21).

Folkbibliotekets rum utnyttjas som en förlängning av arbete och studier, och behöver olika platser eller utrymmen för olika aktiviteter. Att folkbiblioteket bör rymma olika platser för olika typ av beteenden, ljudnivåer och handlingar är rimligt då dess rum används för så många olika ändamål.

Abigail Van Slyck (2007) skriver om biblioteks arkitektur och hur bibliotekens fysiska form hänger ihop med “läsandets erotik” (Buschman & Leckie 2007, s. 22). Van Slyck menar att bibliotekets exteriör påverkar individens möte med biblioteket som institution och även att byggnadens plan har en inverkan på de sociala och intellektuella interaktioner som sker på biblioteken (ibid.). Och mer relevant för min studie är det Van Slyck undersöker vad gäller interiören: “A building’s interior spaces, along with the furnishings and fittings, form a stage set that encourages defined and sanctioned roles, while making others unthinkable [...] design has played a central role in shaping the library user’s experience of the institution and as a place [...]” (ibid.). Min studie diskuterar vad biblioteks design och gestaltning har för betydelse i mötet med användarna. Jag utgår från, liksom Van Slyck, att arkitektur och gestaltning av rum påverkar hur vi tar oss an rum och plats.

Adriana Estills (2007) essä om bibliotekets betydelse i TV-serien *Buffy the Vampire Slayer* diskuterar hur biblioteket som plats är både levtt rum och socialt producerat av karaktärerna som använder biblioteket. Detta imaginativa bibliotek visar hur biblioteket som rum skapas av dess användare. Det är ingen statisk, tom plats. Hur dess rum beskrivs som levtt och socialt producerat hänger ihop med hur jag utgår från biblioteket som plats. Jag diskuterar biblioteksrummet som en levd plats där rummet blir till i mötet med dess användare.

Den forskningslitteratur som presenteras ovan är relevant i förståelsen för biblioteket som plats och rum. Vissa idéer och aspekter återkommer jag till i min uppsats såsom mellanmänniska möten, exponering inför “det andra”,

uppfattningen om biblioteket som “publikt vardagsrum” och vikten av att se till olika platser för olika aktiviteter inom bibliotekets rum och den suddiga gränsen mellan det offentliga och det privata.

2. Fenomenologi

Min text utgår från fenomenologin som teoretiskt ramverk och metod. Det är vissa idéer som är särskilt viktiga för min undersökning och särskilt vissa texter. I följande kapitel presenterar jag de idéer som jag utgår från, men också hur jag går tillväga rent metodiskt och vilka texter som står i centrum för min analys. I det här avsnittet söker jag även synliggöra min roll i undersökningen.

Teoretiskt ramverk

Att uppvisa känslighet, öppenhet samt följsamhet gentemot människors erfarenheter och att gå till sakerna själva, såsom Husserl först uttryckte det, kan sägas utgöra fenomenologins kärna (Bengtsson 1994): “Det är därför vår uppgift att följa de företeelser som vi gör till föremål för vår undersökning in i alla krokar och vrår och låta dem själva få komma till uttryck snarare än våra fördomar, fixa kategorier, färdiga teorier eller uppfattningar” (Bengtsson 1988, s. 9). Detta är även min utgångspunkt. Eftersom fenomenologin har en mängd olika riktningar utgår jag från vissa begrepp och idéer som kan betraktas som några av fenomenologins konstanter. Två av dessa är intentionalitet och livsvärlden. En annan fenomenologisk idé central för min text är den levda kroppen.

Mitt intresse för fenomenologi och tidigare bekantskap med Bachelard och Norberg-Schulz platsfenomenologi följer också med mig i möten med biblioteksrummet *Upptäcka*. Merleau-Ponty bekantar jag mig med parallellt med dessa möten och även en fördjupad förståelse av Bachelard och Norberg-Schulz sker genom att jag läser och besöker biblioteksrummet parallellt. I min förståelse

av dessa texter har även litteratur om fenomenologin spelat roll. Bengtsson ger en ingång i Merleau-Pontys filosofi i *Sammanflätningar: Fenomenologi från Husserl till Merleau-Ponty* (1988). Även Bengtssons *Arkitektur och fenomenologi. Om Norberg-Schulz ' platsfenomenologi* (1994), har varit viktig för min förståelse av Norberg-Schulz och fenomenologins idéer. Budds sätt att behandla fenomenologin som teoretiskt ramverk i *Knowledge and knowing in library and information science: a philosophical framework* (2001), har också varit betydelsefull för mig. Särskilt hans sätt att visa på fenomenologins relevans i biblioteks- och informationsvetenskap. Jag vill även nämna Küpers *Phenomenology of embodied implicit and narrative knowing* (2005) samt Kinkaids *Re-encountering Lefebvre: Toward a critical phenomenology of social space* (2020) som två texter som har bidragit till min förståelse för fenomenologin.

Idén om människans intentionalitet handlar om att medvetandet “[...] alltid är riktat mot något annat än sig självt, att det är ett medvetande om någonting, att det alltid är riktat mot något föremål” (Bengtsson 1988, s. 20). Livsvärlden syftar till den värld vi tar för given, den förreflexiva tillvaron där vi lever våra dagliga liv (Bengtsson 1994). Livsvärlden utgörs av den “[...]värld som är närvarande i våra varseblivningar och som därmed är oupplösligt förbunden med ett varseblivande subjekt” (Bengtsson 1988, s. 62). Detta subjekt är situerat i världen, som en del av världen. Världen är oupplösligt förbunden med subjektet och vice versa. (Bengtsson 1988). “[...] ett cirkulärt förhållande råder mellan värld och subjekt: subjektet präglas av världen och världen av subjektet” (Bengtsson 1988, s. 63). Subjektet är situerat i världen och Merleau-Ponty beskriver subjektet som den egna, levda kroppen (Bengtsson 1988). Kroppen och medvetandet är sammankopplade, oupplösliga från varandra. Denna enhet visar sig i kroppens intentionalitet. Merleau-Ponty beskriver människans relation till livsvärlden genom exemplet med fantomlemmen:

Att ha en fantomarm, det är att bevara det praktiska fält man hade före lemlästningen. Kroppen är varat-till-världens förmedlare - att ha en kropp innebär för en levande varelse att ansluta sig till en bestämd omvärld, att smälta samman med vissa förehavanden och avbrutet engagera sig i dem.

Merleau-Ponty 1999, s. 32

Alltså, att ha en fantomlem “[...] är att förbli öppen för allt som lemman var kapabel att utföra, att behålla intentionaliteten. Mellan det fysiologiska och det psykologiska finns den mänskliga existensen, inte som ett cartesiansk “jag tänker” utan som ett “jag kan” (Merleau-Ponty 1999, se Torstenson-Ed 2003, s. 16–17).

Bengtsson förklarar att subjektet är den egna kroppen, enligt Merleau-Ponty, och den är [...] inte *i* rum och tid som träd och buskar, bord och stolar [...]” (Bengtsson 1988, s. 70). Istället bebor den rummet. Det levda rummet uppstår för den egna kroppen “[...] genom dess till-världen-varo, genom dess interaktion och kommunikation med världen” (ibid.).

Metod och material

I detta avsnitt beskriver jag fenomenologin som metod och attityd, min roll i studien, samt hur jag går tillväga för att besvara min övergripande fråga och vilka texter jag utgår ifrån.

Jag arbetar parallellt genom att läsa fenomenologiska texter om rum och plats, anteckna och undersöka ett faktiskt biblioteksrum, *Upptäcka*, genom min levda kropp. I min undersökning av *Upptäcka* har jag med mig frågor, nyfikenhet och ett fenomenologiskt intresse, samt inflytande och idéer från Bachelard, Merleau-Ponty och Norberg-Schulz.

De anteckningar som jag gör under processen ligger till grund för min analys. De sammanfogas, omstruktureras och byggs ut ytterligare med hjälp av de fenomenologiska texterna. Nedan följer en beskrivning av hur jag går tillväga för att skapa en fenomenologisk diskussion om biblioteksrummet. Först ger jag en beskrivning av hur jag utgår från fenomenologin som en slags metod.

Fenomenologins attityd

Lin (2013) beskriver fenomenologins metodologiska förtjänster med att lyfta dess användbarhet i studiet av mänskliga erfarenheter och i utforskandet av olika koncept från nya perspektiv. De metodologiska beskrivningarna är dock ofta abstrakta och det finns sällan instruktioner om tillvägagångssätt (Lin 2013).

Lin ger därför en mer systematisk beskrivning av hur fenomenologi som metod kan se ut i biblioteks- och informationssammanhang.

Bengtsson (1994) menar att fenomenologin bör betraktas mer som metod än som lära, och som redan nämnts, utgörs denna metod av en vändning mot sakerna själva samt en följsamhet mot dessa saker (Bengtsson 1994). Han menar vidare att: "Vändningen mot sakerna är nämligen alltid förbunden med en samtidig vändning mot subjektet" (Bengtsson 1994, s. 19). Inom fenomenologin är det "[...] sakerna som fenomen, dvs. så som de visar sig för någon" (Bengtsson 1994, s. 20). Ordets ursprungliga mening är "det som visar sig" och därav drar Bengtsson slutsatsen att: "[...] det som visar sig måste med nödvändighet visa sig för någon. Av det sagda torde framgå att fenomenologin är en erfarenhetsfilosofi" (ibid.).

Bengtsson tycks till skillnad från Lin (2013), inte att det behövs en metodologisk beskrivning där undersökningen styrs utifrån vissa givna och på förhand bestämda regler: "Fenomenologiska undersökningar skall i stället, som har betonats ovan, styras av sakerna själva" (Bengtsson 1994, s. 20). På grund av det missledande i att beskriva fenomenologin som metod föreslår Bengtsson (1994) att beskriva fenomenologin som ett särskilt förhållningssätt. Budd (2005) beskriver fenomenologi som en attityd, snarare än vissa bestämda riktlinjer och regler som styr forskningen: "Through perception, intention, and cognition we seek to understand the world, ourselves and others [...] phenomenology is not a methodology – it does not provide a formal construction for investigation; it is an attitude, a way of preparing oneself for inquiry, for seeing" (Budd 2005, s. 45).

Jag utgår från fenomenologin som attityd eller förhållningssätt, snarare än som en strikt systematisk metod med tydliga riktlinjer. Istället tar jag avstamp i vissa teoretiska idéer som jag låter följa mig i tolkningen och upplevelsen av

biblioteksrummet *Upptäcka* och i min teoretiska diskussion. Såsom Budd (2005) beskriver det ovan, går det att tala om förberedelser, en viss attityd gentemot världen. Jag undersöker biblioteksrummet genom en fenomenologisk lins.

Rummet och min levda kropp

Som en del av mitt analytiska arbete besöker jag biblioteksrummet *Upptäcka*. Jag använder även fotografier av rummet i min analys. Fotografierna fungerar belysande. Det jag diskuterar supplementeras visuellt för att ge liv åt texten, men också för att läsarna ska få en bild av hur rummet ser ut. Fotografierna ska tydliggöra och synliggöra. De är tänkta som målade kommentarer till min text. Deras placering i texten hänger ihop med textens innehåll. Där fotografierna inte enbart fungerar som ett fönster till rummet, eller om det inte framgår tydligt varför de placerats där, kommenterar jag även fotografierna.

I mina möten med *Upptäcka* bar jag med mig en vilja att skriva om just öppningar och gränser och därför skärpte jag blicken särskilt där. Min erfarenhet av *Upptäcka* skedde i etapper. Det första mötet gav mig idéer och inblickar som påverkade mina nästa möten. Jag förde anteckningar kring mina upplevelser av rummet, både på plats och utanför platsen.

I min analys använde jag mig även av en idéskiss för att visa på den process av idéer som jag anser kan vara en viktig del i förståelsen av rummet sådant det ser ut idag. Men också för att denna idéskiss kan blottlägga de tematiska och spatiala egenskaper rummet har.

De texter jag utgår ifrån och som presenteras strax, är en del av min metod, men de utgör på samma gång mitt material. I min upplevelse av biblioteksrummet *Upptäcka* är texter av Merleau-Ponty, Norberg-Schulz och Bachelard närvarande. Jag för med mig dessa texter när jag besöker och analyserar rummet. Genom läsningen av de utvalda fenomenologiska texterna påverkas min förståelse och tolkning av rummet *Upptäcka*, men även detta rum påverkar min förståelse av texterna. Jag använder därmed texterna både som ett sätt att diskutera rum och plats, men också som ett material. Min analys kommer ur de anteckningar och frågor som

uppstår i mötet med faktiskt rum och med texter som ägnar sig åt rum och platser. Mina anteckningar utgår från en förståelse och tolkning av ett rum där mina erfarenheter står i fokus, men också dessa texter, vars samtal börjar i upplevelsen av *Upptäcka*. Tidigare forskning och tidigare erfarenheter relaterar jag till min diskussion för att närma mig en förståelse av folkbiblioteket som rum och plats.

Texterna

Merleau-Pontys *Kroppens fenomenologi* (1999) tar sin utgångspunkt i livsvärlden. Subjektet som förkroppsligat beskrivs och mötet mellan värld och subjekt som sker genom den levda erfarenheten och i handlingar. I centrum för detta möte mellan värld och subjekt står den levda kroppen, dess kommunikation och interaktion med livsvärlden. Merleau-Pontys fenomenologiska perspektiv i *Kroppens fenomenologi* handlar om att “[...] understand the production of meaning, space, time, action, and intersubjectivity through the first-person experience of embodied subjects situated in space” (Kinkaid 2020, s. 117).

Bengtsson (1994) förklarar Merleau-Pontys syn på perception. I en varseblivningssituation uppstår nya, konkreta meningar eller värden i ett samspel med tidigare erfarenheter. Den nya meningen som uppstår kan därmed förändra tidigare meningar. Ofta uppstår nya synsätt på ett spontant sätt, de blir en del av vår perception utan att vi alltid är medvetna om dem. Att vara transparent är därför inte helt enkelt då vi inte alltid är medvetna om hur nya synsätt uppstår och förändrar tidigare synsätt.

Merleau-Ponty förstår den levda kroppen som ett subjekt-objekt, “[...] en oreducerbart tvetydig existens” (Bengtsson 1988, s. 69).

Vidare om kroppen skriver Bengtsson: “Om vår kropp är vår tillgång till världen, så förstår vi att varje förändring av den medför en förändring av världen” (Bengtsson 1988, s. 71).

Bachelards *Rummets poetik* (2000) utgår från den poetiska bilden och dess metamorfiska möjlighet. Hans text är på samma gång en rummets fenomenologi, där olika utrymmen och rum, såsom snäckor, hörn, luckor, boet undersöks. Dessa

utrymmen kopplar han ofta ihop med vår relation till huset. Det är luftiga hus; hus vi drömmer och hus vi vistas i och upplever genom våra kroppar.

Det rör sig även om en slags metod. Hur förstår vi den poetiska bilden? Enligt Bachelard genom att uppmärksamma bilden så fort den uppstår. Bachelard utgår från poetiken som “[...] about hearing and feeling as well as crafting and shaping” (Kearney 2014, s. xix). Härigenom får sig traditionellt västerländska dikotomier en stöt, främst den mellan subjekt och objekt, men även medvetande och materia samt aktiv och passiv (Kearney 2014).

Föreställning [imagination] är för Bachelard på samma gång receptiv och kreativ. Det går inte, enligt Bachelard, att skilja mellan det passiva och aktiva. Föreställning handlar lika mycket om att lyssna som att delta (Kearney 2014). Bachelard menar att bilder är mer än något vi ser, de är levda: “Images touch us at the deepest place of existence and remake the world again and again” (Kearney 2014, s. xxv). Enligt Bachelard innebär en föreställningens fenomenologi att fånga bilden precis när den uppstår. Ett imaginativt möte med den yttre världen förnyar oss i vårt inre: “To imagine going down into the water or wandering in the desert is to change space; and to change space is to change being” (Kearney 2014, s. xxv).

Livsvärldsbegreppet utgör en viktig del i Norberg-Schulz platsfenomenologi. Norberg-Schulz *Fenomenet plats* som jag utgår från är ett utdrag från hans *Genius Loci: towards a phenomenology of architecture* (1980), översatt och publicerad i antologin *Arkitekturteorier* (1999).

Bengtsson (1994) beskriver Norberg-Schulz som en av de första arkitekturforskare “[...] som övertog den fenomenologiska ansatsen och försökte göra den fruktbar för arkitekturens kunskapsutveckling” (Bengtsson 1994, s. 26). Den tyske filosofen Martin Heidegger är den fenomenolog som inspirerat och haft störst inflytande på Norberg-Schulz arkitekturteori och är därför närvarande i Norberg-Schulz text. I *Fenomenet plats* presenterar Norberg-Schulz vad som på ett ontologiskt plan utgör och bestämmer vad som är en plats. Denna definition presenterar jag i min analys. Norberg-Schulz beskriver även människans relevans

för hur platsen används och förstås. Platsens betydelse för identitet. Hur en människa är på en plats hänger ihop med identifikation. Platser påverkar vår identitet och har därmed en existentiell betydelse för människan (Bengtsson 1994).

Bengtsson (1994) lyfter Norberg-Schulz begrepp platsförlust för att visa på teoris historiska dimension. Norberg-Schulz menar att den moderna platsen, som ett resultat av både urbanisering och industrialisering, skapar ett förfall. Arkitektens uppgift bör vara att bygga för att “[...] bevara, att återupprätta och att skapa platser som överensstämmer med platsens ontologiska grunder och därigenom att rädda människorna från främmandegörelse” (Bengtsson 1994, s. 27). Jag väljer egentligen att bortse från Norberg-Schulz normativa syn på modern arkitektur eftersom det inte hör hemma i min text. Att tala om byggnadskonst som stör omgivningen, bryter mot den, kan dock vara intressant. I fallet med *Upptäcka* finns det en sådan störning, men den skapar inte en platsens förlust.

Genom att synliggöra filosofiska frågor i sin arkitekturteori blottlägger Norberg-Schulz vissa tendenser inom arkitekturteorier som kan vara viktiga att lyfta och ta ställning till i planering och byggande. Genom att utgå från livsvärlden synliggörs arkitektens betydelse för människors liv. Bengtsson skriver att det inte går att betrakta livsvärlden som en värld av rumsligt ordnade ting: “Det är också en befolkad värld och detta är givetvis av betydelse för arkitekturen” (Bengtsson 1994, s. 24). Detta synsätt genomsyrar Norberg-Schulz teori.

En förståelse för platsens helhet utgör en viktig del i Norberg-Schulz teori, och är användbar i min analys av bibliotekets roll som plats och rum. Även om jag plockar ut vissa relationer och detaljer ur det rum jag analyserar, återkopplar jag detta till platsen eller rummet som helhet. Jag gör detta på ett annorlunda sätt, eftersom jag egentligen inte tar i beaktande den plats som Simrishamns bibliotek ligger på. Inte heller beskriver jag Simrishamns bibliotek, utöver *Upptäcka* ingående, men lyfter den som en del av platsen och därmed synliggörs vissa relationer mellan vad som kan uppenbaras och undersökas separat. Det framgår i min analys hur jag använder mig av Norberg-Schulz platsfenomenologi.

Bengtsson lyfter etiska frågor som uppstår genom Norberg-Schulz platsfenomenologi: "Vilka upplevelsemöjligheter, vilket handlingsutrymme och vilka mänskliga relationer ger teorin respektive den färdiga gestaltningen upphov till? Vad för slags liv skapas det utrymme för?" (Bengtsson 1994, s. 27). Jag återkommer till de här frågorna genom uppsatsen eftersom de belyser något relevant för min undersökning. Bibliotekets rum är ett socialt, offentligt rum där olika människor möts. Det är en plats som erbjuder information och vägar att finna information. Hur rummet är utformat, vad det kommunicerar, har betydelse för hur vi upplever biblioteket som plats och institution.

Texterna jag har presenterat ovan är en del av min metod men på samma gång utgör det en del av mitt material. De förbereder mig att se och känna, påverkar och formar min förståelse och upplevelse av *Upptäcka*. Det är texterna och deras idéer som formar min fenomenologiska attityd. Men även *Upptäcka* hjälper mig att förstå texterna. Min förståelse av texterna är vissa gånger intuitiva. Ibland tycks jag ägna mig åt litteraturanlys, snarare än att utgå från texterna som metodologiska verktyg. Just därför låter jag dessa texter bre ut sig i min analys, som verktyg och bilder.

Fenomenologi inom biblioteks- och informationsvetenskap

I detta avsnitt lyfter jag studier och forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap som utgår från fenomenologin på olika sätt. Texterna visar hur fenomenologi som förhållningssätt, metod eller teoretiskt ramverk kan bredda perspektiv inom biblioteks- och informationsvetenskapen.

I kapitel 1 skriver jag hur John Budd (2005) argumenterar för att det finns en skepsis inom biblioteks- och informationsvetenskapen gentemot filosofiska synsätt och angreppssätt. Vidare hävdar Budd om fenomenologins värde för biblioteks- och informationsvetenskap, genom dess syn på erfarenhet som medierad genom medvetandet och att: "Through perception, intention, and cognition we seek to understand the world, ourselves and others" (Budd 2005, s. 45).

Även fast Budd (2005) lyfter Merleau-Ponty i sin text och beskriver den fenomenologiska synen på erfarenhet, reflekterar han inte över den levda kroppens betydelse för hur vi erfar världen. Han lyfter förvisso Merleau-Pontys argument mot den cartesianska dualismen men han ger inte någon djupare beskrivning av den levda kroppens betydelse för perception. Budd lyfter även Merleau-Pontys relationella förståelse av världen, hur vi når kunskap genom “varat-med-andra” [being-with-others] (Budd 2005, s. 52). Även jag utgår från denna relationella förståelse för hur vi når kunskap, erfar och skapar rummet.

I *Knowledge and Knowing in Library and Informations science* intresserar sig Budd för hur fenomenologin kan hjälpa oss att förstå och utföra tolkning (Budd 2001). Budd diskuterar fenomenologin främst med fokus på kognitiva perceptioner, vilket han menar har en särskild relevans för biblioteks- och informationsvetenskapen (Budd 2001). De kognitiva aspekter i erfarenhet han lyfter är möjlighet att förstå språk, struktur, innehåll, mottagarens egna tillstånd, och kunskapsförråd (Budd 2001).

Budd (2001) menar även att det inom biblioteks- och informationsvetenskap finns en tendens att, i vissa sammanhang, betrakta människor som objekt som kan studeras i likhet med andra fysiska fenomen. Ett exempel på objektifikation som rör ett fenomen inom biblioteks- och informationssammanhang är: “[...] information retrieval. The term implies an outcome, rather than a complex process that underlies strategy, inference of relevance” (Budd 2001, s. 251). Budd betonar dock att denna objektifierande syn inte är genomgripande inom fältet.

Fenomenologin som metod handlar om en vändning mot fenomenen, såsom de upplevs, och innebär därmed en vändning mot subjektet själv. Att förstå och söka efter essenser i fenomen, är därför att söka efter essenser i den mänskliga existensen. Budd (2001) utgår från den synen och menar att om vi betraktar våra medvetanden annorlunda än fysiska fenomen kan detta synsätt hjälpa oss att tolka de fenomen vi är intresserade av, och därigenom: “[...] once we can grasp more completely the nature of being we will be able to comprehend our own selves and how we interact with others” (Budd 2001, s. 251).

Budd (2001) relaterar fenomenologin till biblioteks- och informationsvetenskapen genom att poängtera hur professionen kretsar kring sökandet och finnandet av information och att det man ägnar sig åt är att uppleva bitar av världen, och att dessa bitar i sin tur hjälper oss att förstå världen som totalitet. Budd beskriver även hur de fenomenologiska elementen förhåller sig till varandra på en interrelationell nivå. I min undersökning av biblioteksrummet vänder jag på den ordning Budd beskriver ovan. Genom att diskutera en fenomenologisk förståelse av rum och plats kan denna större bit relateras till en lite mindre, mer specificerad bit, folkbiblioteket som rum och plats. Samtidigt lär jag mig om rum och plats i stort, genom att undersöka och uppleva *ett* biblioteksrum.

Budd (2005) beskriver att erfandet av världen är en handling, och att vi aldrig enbart absorberar världen, vi tänker kring den. Den kognitiva aspekten av vår perception betonas återkommande i forskningen, medan kroppen inte lyfts i samma uträkning. I min undersökning av det faktiska biblioteksrummet *Upptäcka* utgår jag från min egen levda kropp, men samtidigt analyserar jag rummet med kroppen i åtanke. Detta innebär att jag tänker kring kroppen och hur den kan interagera med rummet. Även i *Knowledge and Knowing in Library and Informations science* finns ett fokus på kognitiva aspekter, men Budd lyfter samtidigt Merleau-Pontys hållning gentemot perception: “[...] a unified one, in which our selves, including our physical selves, are what connect us with the external world” (Budd 2001, s. 259). Vidare beskriver han Merleau-Pontys förståelse av perceptionen som dynamisk: “[...] we are constantly reconstituting our understanding of the world in the light of changing perceptions of our selves, and vice versa” (Budd 2001, s. 259).

Budd (2005) ger även utrymme åt Heideggers existentiell syn på varat. Objekt har inte någon inre mening, det är erfarenheterna av ting och händelser som skapar mening. Denna existentiell syn på varat genomsyrar även min text. Biblioteket har ingen given essens, den skapas och görs. Den är aldrig heller fast och bestämd, utan avgörs och utförs av människors handlingar och upplevelser.

Budd skriver om begreppet essens inom fenomenologi. Ett sätt att förstå essens, är att betrakta essens som “[...] the fundamental components that constitute a thing” (Budd 2001, s. 256). I min undersökning, skulle ett sökande efter essenser vara att skapa förståelse för några av de element som konstituerar biblioteket som rum och plats. En förståelse som sker med hjälp av kognitiv-kroppslig perception, i det här fallet, genom mina förkroppsligade upplevelser av rummet, men också genom tänkande och analyserande av dessa upplevelser. I tänkande kring upplevelser utifrån ett fenomenologiskt synsätt betonas det processuella, dynamiska och exegetiska i perceptionen och pekar vidare mot en förståelse av (och medverkan till) tolkning.

Budd (2001) lyfter information som något med essentiell karaktär. Att förstå och leta efter information är en process av läsande, seende, argumentation, evaluering, kontextualisering etc., och ett fenomenologiskt ramverk, menar Budd, kan fungera som en slags guide av dessa processer: “What we in LIS do *not* need at this time is focus on specific, temporally fixed, solely empirically defined, ‘facts’ of the profession. Instead we need to think about essences, about those things that the idea librarianship” (Budd 2001, s. 258).

Budd ställer alltså den fenomenologiska synen på perception, mot den objektivistiska synen på tankar och andra mänskliga handlingar: “[...] if there were objective sensations, how would we come to grips with the different views people hold of the library?” (Budd 2001, s. 261).

Budd lyfter även den fenomenologiska förståelsen av intentionalitet som relevant för biblioteks- och informationsvetenskap. Begreppen noesis (perception/tanke) och noema (det som är tänkt) är sammankopplade: “Without the things there can be no perception; without perception there are no intentional objects. In other words, consciousness is comprised of both noetic and noematic actions” (Budd 2001, s. 263).

Sökandet efter information är en intentionell handling som i sin tur bygger på andra intentionella handlingar såsom en skoluppgift eller liknande. Genom att betrakta informationsprocesser som intentionella handlingar, blir det, enligt Budd, tydligt att: “[...] there is no concrete object to be examined as a static thing” (Budd 2001, s. 264).

Budd skriver vidare om kommunikation som en diskursiv process, som “språk i handling” (Budd 2001, s. 266) och som viktig för biblioteks- och informationsvetenskap: “[...] action in LIS is grounded in communication” (Budd 2001, s. 264). Diskurs betraktar Budd (2001) som ett intentionalt fenomen och det kan förstås som ett utbyte av meddelanden mellan människor. Genom detta synsätt blir det enklare för oss att erkänna den andra. Det blir ett sätt att motverka en objektivistisk uppfattning av andra människor. Ett objektifierande sätt att betrakta världen kan leda till att uppfatta och reducera informationssökare till objekt: “[...] the temptation exists nevertheless to treat users or seekers as “types” and to initiate programmed responses to various types” (Budd 2001, s. 267).

Detta betraktelsesätt kan enligt Budd leda till att vi förnekar den andres medvetande.

Fenomenologin kan användas enligt Budd på en mängd olika sätt. De begrepp och synsätt han lyfter i sin text kan hjälpa oss med ett ömsesidigt erkännande av varandra som subjekt, men också som ett sätt att förstå komplexa informationsbeteenden som intentionella handlingar och dynamiska processer.

Fenomenologin har också använts för att utveckla en förståelse för dokument. Trace (2017) undersöker hur ett fenomenologiskt synsätt kan användas av forskare inom informationsvetenskap med intresse för dokument. Trace (2017) lyfter fenomenologins sätt att skapa en djupare förståelse för dokument som objekt och upplevelse. Trots att min text undersöker biblioteksrummet, utgår jag från uppfattningen om att fenomenologi som perspektiv kan bidra med ökad förståelse av olika fenomen inom biblioteks- och informationssammanhang. Uppfattningen om vad som utgör ett objekt, menar hon är utifrån ett Husserlskt perspektiv, bredare

än det objekt som undersöks i dokumentstudier. Trace undersöker medvetandeakter, medan jag förutsätter Merleau-Pontys levda kropp.

En annan biblioteks- och informationsvetenskaplig forskare som intresserat sig för fenomenologin är Küpers (2005) som utgår från Merleau-Pontys texter som ett sätt att närma sig en förståelse av kunskapshantering genom att koncentrera sig på ett undersökande av implicit och narrativt vetande. Küpers vill visa hur det narrativa och förkroppsligade implicita vetandet fungerar i organisationer och gör så med hjälp av Merleau-Pontys filosofi som teoretiskt ramverk (2005). Mycket av den kunskap som behövs i organisatoriska sammanhang är implicit, men även narrativ och historieberättande utgör viktiga inslag (Küpers 2005).

Genom att utgå från Merleau-Ponty söker Küper förklara relationen mellan implicit och narrativt vetande. Då Küper utgår från Merleau-Pontys syn på kunskap som något som uppstår genom förkroppsligade handlingar (Küpers 2005). Han kopplar detta förkroppsligade vetande till det implicita och narrativa vetandet. Küpers menar att kroppen och förkroppsligandet har marginaliserats i sammanhang som rör organisation och kunskapshantering: "Considering the "absent presence" of the body [...] a need for a "re-membling" between body, embodiment and knowing in organizations" (Küpers 2005, s. 115).

Küpers argumenterar för kroppens relevans i förståelsen av erfarenheter och kunskap: "[...] we can never experience and know about things or encounters independent of our lived experiences as bodily-engaged beings" (ibid.). Küpers utgår från livsvärldsbegreppet och menar i enlighet med Merleau-Ponty att mening manifesteras genom våra handlingar, och att förkroppsligandet inte kan reduceras till det fysiska utan snarare: "[...] being grounded in everyday, mundane experience and being inherently connected to our environment in an ongoing interrelation [...]" (ibid).

Utifrån Küpers diskussion om den levda kroppens relevans, placerar han förkroppsligandet som en grund i kunskaps- och meningsskapande processer: "Without the bodily perceived sense of the situation we would not know where we

are or what we are learning nor to communicate about it. In this way, our bodies “are” our situation, they “do” our living [...]” (Küpers 2005, s.116). Küpers beskriver den tysta och implicita kunskapen som en kroppslig kompetens. Tyst och implicit vetande är en process av vetande och handling. Det är en förkroppsligad “[...] knowledge-in-use, a capacity to act [...]” (Küpers 2005, s. 117).

Ytterligare en biblioteks- och informationsvetenskaplig forskare med fenomenologiskt intresse är Kinkaid (2020) som undersöker Lefebvres teori om rummet i ett socialt sammanhang och gör så från ett minoritetsperspektiv. Kinkaid lyfter fenomenologiska teman i Lefebvres *The Production of Space* (1991) genom en läsning av Merleau-Ponty och presenterar därigenom en ingång i Merleau-Ponty som är användbar för min undersökning. Jag utgår en hel del från Kinkaid i min analys.

Jag vill här även lyfta fram de biblioteks- och informationsvetenskapliga forskarna Olsson och Lloyd (2017). De undersöker konceptet förkroppsligade informationspraktiker. Min text tar avstamp i deras sätt att betrakta subjektet som förkroppsligat och vilken betydelse ett sådant synsätt kan tänkas ha för biblioteks- och informationsvetenskap. Ett fokus på förkroppsligade praktiker får implikationer för forskning och praktik inom fältet. Deras argumentation understöds genom att lyfta empiriska studier av kroppens relevans i yrkesutövning och vardagliga praktiker. Vidare argumenterar de för att kroppen inte bör betraktas som en “närvarande frånvaro”, utan snarare bör kroppens relevans och fullständiga närvaro erkännas.

Min text utgår från Merleau-Pontys levda kropp som viktig aktör och kunskapskälla. Även fast jag inte observerar andra kroppar utgår jag från min egen levda kropp i utforskandet av biblioteksrummet *Upptäcka*. Min metod är framförallt teoretisk, men min utgångspunkt är att “[...] space demands bodies” (Lefebvre 1991, s. 143). Min text kan därför sägas argumentera liksom Lloyd och Olsson (2017) för att kroppen och medvetandet bör förstås som en odelbar enhet och att kroppen bör behandlas som viktig kunskapskälla och aktör.

Etiska frågor

Då jag skriver en teoretiskt driven text där jag framförallt ägnar mig åt texter, riskerar jag inte inkräkta på människors privatliv i någon större utsträckning.

Jag har enbart valt foton där människor inte kan identifieras, men de allra flesta fotografier är utan människor. Det kan tyckas vara problematiskt att jag inte använder mig av observationsmetoden när jag argumenterar för att kroppar är viktiga informationskällor. Jag håller dock fast vid att en teoretisk diskussion kan motivera och på andra sätt peka mot sådana undersökningar, men även att ett intresse för rummet kan bidra till förståelse för kroppen och vice versa.

Jag utgår dessutom från min egen levda kropp i undersökningen av det faktiska, fysiska biblioteksrummet *Upptäcka*. Detta innebär att jag är uppriktig med min partiskhet, samtidigt som just det kan innebära ett hot mot validering (Baker 2006). Eftersom min undersökning är fenomenologisk, där vändningen mot sakerna, i det här fallet biblioteket som rum och plats, är lika mycket en vändning mot subjektet, är min upplevelse av rummet relevant.

Ett sätt att hantera partiskhet såsom Baker (2006) lyfter är att anta ett reflexivt perspektiv. Partiskhet, menar Baker, är ett oundvikligt resultat av forskarens selektion av den insamlade informationen och observationen, samt den subjektiva tolkningen. Som jag redan har nämnt är den subjektiva tolkningen en viktig del i den fenomenologiska metoden. Likväl är det viktigt att framhålla att de val jag gör producerar en viss sorts text. De val jag gör grundar sig i utvalda teman som jag tror kan vara värdefulla i en fenomenologisk undersökning av biblioteksrummet.

De avsnitt jag lyfter fram ur Merleau-Ponty, Norberg-Schulz och Bachelards texter kretsar kring dessa teman. Jag låter mig även mig vägledas av *Upptäckas* rumsliga utformning, och i den vägledningen påverkas jag av de begrepp och idéer som utgör fenomenologins kärna.

Genom att lyfta fram sådant som kan motsäga mina tolkningar och förväntningar kan jag uppnå lite mer balans i fråga om partiskhet (Baker 2006). Min texts diskussion kan vara problematiskt då jag oftare letar efter det som för samman än stöter ifrån. Som kompensation försöker jag finna fler motsättningar i tredje delen av min analys: Öppningar och gränser.

3. Bibliotekets rum

I följande kapitel ger jag en bakgrund till biblioteksrummet *Upptäcka*. Jag lyfter vilka som har arbetat med rummet och utifrån vilka målsättningar. Jag beskriver även en workshop kring biblioteksrummet *Upptäcka* som ägde rum 2020 och som har varit en viktig ingång i diskussioner kring rummet. Avsnittet är tänkt att ge användarna både bakgrund till rummet som projekt, men också en ingång i rummets gestaltning.

I kapitlets andra avsnitt reflekterar jag över arkitekturens betydelse för hur vi som kroppar kan uppleva rum genom att reflektera över mina upplevelser av det judiska muséet i Berlin 2017. Detta reflekterande avsnitt är tänkt att synliggöra mitt intresse för rummet, men även hur viktig kroppen är i upplevelser av rum och platser.

Upptäcka - Simrishamns biblioteks barnavdelning

Fotograf: Ann-Sofie Holmgren

Upptäcka är Simrishamns biblioteks nya barnavdelning. Rummet var tidigare ett satorum som nu byggts om och utformats med barnens perspektiv i åtanke. Projektet har skett i samarbete med Kulturrådets stärkta bibliotek 2019 och invigdes i slutet av februari 2020. Gestaltningen av rummet har varit en del i tillämpandet av barnkonventionens införande 2020. Målsättningen har varit att: “[...] utveckla en relevant barnavdelning i fas med sin samtid som tydligt tar avstamp i aktuell forskning samt integrerar och utgår ifrån barns perspektiv och behov i sin utformning och sitt innehåll” (Sweger 2019).

Projektansvariga för skapandet av den nya barnavdelningen *Upptäcka* på Simrishamns bibliotek var Elisabeth Jansson och Sofie Sweger. Elisabeth Jansson har ansvarat för delaktighetsfrågor, omvärldsanalys, forskning och

enkätundersökningar. Sofie Sweger för rumslig gestaltning och upphandling. Arbetet har även skett i nära samarbete med Simrishamns biblioteks barnlag som utgörs av den bibliotekspersonal som ansvarar för medieinköp, verksamheter och annat som rör barnen. Deras kompetens och erfarenheter har varit betydelsefulla i arbetet med *Upptäcka*. Charlotte Elm anlätades som Reggio Emilia konsult med ett tydligt specificerat uppdrag och Johannes Edberg anlätades som möbelformgivare och snickare med tydligt specificerat uppdrag.

Utgångspunkt till de förslag man hade för hur rummet skulle utformas är aktuell forskning om barns utveckling vad gäller lärande och läsfrämjande, bibliotekbesökarens önskemål inhämtat genom enkätundersökningar, barnlagets förslag, önskemål och tidigare arbete, inspirerande exempel, bibliotekslagen ((§ 8), biblioteksplanen och barnkonventionen (Sweger 2019). Fokusområden har varit att utveckla det tidigare sagorummet *Njord* till att “inkludera fler användningsområden, framförallt pedagogisk utvecklande lek för gruppen små barn (0–6 år), samt tillgängliggöra relevanta medier för åldersgruppen såsom pek och bilderböcker” (Sweger 2019). Vidare har fokus varit skapande verksamhet, att “utforma en plats för skapande/läsfrämjande verksamhet som fungerar både som plats för handledda evenemang och som en plats som kan användas och inspirera till lärande utan bemanning” (Sweger 2019). Man vill även kunna erbjuda en plats som fungerar inbjudande och inspirerande till läsning.

Under en workshop om rummet *Upptäcka* på Simrishamns bibliotek 2020 pratade Charlotte Elm om tankar kring rummet utifrån Reggio Emilia och Lisa Berger om bemötande av små barn på biblioteket och hur man kan jobba med delaktighet utifrån barnens perspektiv.

Charlotte Elm diskuterade kroppens relation till rum och platser och hon beskrev Elm Reggio Emilia som en pedagogisk filosofi med grundsynen att alla föds med en stark inneboende drivkraft att utforska världen.

Värden som räknas till Reggio Emilia var enligt Elm estetiska och empatiska förhållningssätt till omgivningen, observation och aktivt lyssnande, relationellt lärande, barns delaktighet, föränderlighet, utforskande, förundran, tillblivelse.

Miljön är också en viktig del i pedagogiken och benämns som den tredje pedagogen. Den första är det barnen lär av varandra, den andra det som pedagogerna och barnen lär tillsammans, och den tredje utgörs då alltså av miljön. Mötet med rummet. Vi blir till i mötet med andra subjekt, men även i mötet med objektet, vi skapar rum och rummen skapar oss. Elm lyfte även fram vikten av öppna material. Det finns en risk för stagnation om alla material som erbjuds barn har fastlåsta funktioner, medan öppna material kan sägas utmana fantasi och kreativitet i högre utsträckning. Miljön i sin helhet bör också vara öppen för kontinuerlig utveckling och förändring, så att användarna kan vara med och skapa rummet, fylla i.

Elm lyfte även hur *Upptäcka* rymmer en design som har naturen i åtanke.

Det handlar om att återskapa en naturkänsla i miljöer. Detta genomsyrar *Upptäcka*. Giftfria, mer naturliga material såsom rummets matta som är av återvunnet spökgarn. Rummets inredning och design påminner om naturen genom olika naturliga element (stubbar, stenar), färg och andra uttryck som för tankarna till det marina, men också genom att designen tar hänsyn till att det finns variationer i naturen och bygger in detta i rummet, såsom nivåskillnaden i *Upptäcka*. En viktig aspekt är att rummet kan upplevas på olika sätt beroende på vart du befinner dig i rummet, alltså det multisensoriska sättet att uppleva rummet. Det ska finnas spänning men också trygghet, platser att dra sig undan på och dylikt.

Upptäcka är alltså ett öppet rum i den bemärkelse att användarna själva kan skapa rummet. Stubbarna går att flytta på, men också de blåa "dropparna" i golvet. Det finns stenar, en saccosäck och annat. Spegelarna i golvet skapar ytterligare en dimension. De mindre barnen kan plötsligt upptäcka sig själva när de utforskar rummet. Vidare får tillgängligheten ett konkret uttryck då medierna går att få tag på betydligt enklare. Elm beskriver hur fönstret är i ögonhöjd så att barnen kan se

ut och uppleva en kontakt med bibliotekets övriga rum. Draperiet som bromsar upp flödet, ger möjligheter till hur man kan ta sig in i rummet.

Rummets stämningar kan dessutom regleras med hjälp av ljusfunktionen, det vill säga ett elektriskt ljus som kan lysa upp rummet i olika färger för att skapa olika stämningar. Och dessutom kan dagsljuset också skapa en förståelse för tid. Kroppen lär sig genom det föränderliga dagsljuset att förstå tid och rum.

I min analys av *Upptäcka*, skriver jag om ett inre och ett yttre *Upptäcka*. Detta gör jag för enkelhetens skull, även om jag i analysens sista kapitel problematiserar distinktionen. När jag talar om det inre, avgränsade *Upptäcka* är det rummet som finns innanför väggar, det som syns i fotografiet ovan. När jag talar om det yttre, är det den del som börjar ute i biblioteket. Det yttre rummet skapar en gång in mot det inre rummet med hjälp av bokmöbeln. Se bilden nedan.

Fotograf: Johanna Englander

Att begrunda det ofattbara

Under en exkursion till Berlin 2017 i samband med konststudier på Lunds universitet, besökte jag det judiska muséet. Det som gjorde starkast intryck på mig under den här resan var mötet med den del i det judiska muséet som är tillägnad Förintelsens offer.

Det var något med arkitekturens förvirrande struktur som fick mig att känna mig utelämnad. Det fanns inte någon tydlighet i hur jag som besökare skulle gå eller bete mig, vilka rum jag fick gå in i. Som om rummet frågade: vågar du? Eller *varför* ska du våga? Och jag mig själv – vilka gränser passerar jag nu? Jag blev yr när jag gick genom korridorerna. Golvet hade byggts så att det lutade, men inte synbart. Den kroppsliga upplevelsen av rummet var påtaglig och talande. Det var svårt att ta sig vidare.

Rummet kommunicerade något som jag erfor genom min (levda) kropp. Det muséet förmedlade var inbyggt i arkitekturen. Svindeln i att begrunda det ofattbara. I ett av rummen nådde jag fram till en avsats – golvet framför mig blänkte – det var täckt av brickor som såg ut att vara av metall; föreställande skrikande ansikten. När jag sedan befann mig en våning upp kunde jag genom en liten öppning blicka ner över samma golv och till min förskräckelse se andra besökare gå direkt på ansiktena.

Arkitekturen, rummet, talade till mig, utmanade mig. Det fanns inget som välkomnade eller förbjöd. Men vi som besökte muséet reagerade och agerade på olika sätt. När jag stod på avsatsen upplevde jag instinktivt ett självklart förbud mot att gå på ansiktena, medan andra inte alls verkade se det så. Hur ett rum är utformat skapar ett handlingsutrymme, det kommunicerar olika saker, förhöjer vissa delar, döljer andra.

Genom att koncentrera sig på ett specifikt biblioteksrum utformning, dess sätt att kommunicera, kan jag närma mig en förståelse kring biblioteksrummet i stort. Även fast jag inte betraktar hur andra kroppar tar sig an rummet har jag dem i åtanke. Jag utgår även från min egen upplevelse och att användarna har varit viktiga i utformningen och framväxten av *Upptäcka*. Men möjligen har den tillblivande processen också skett på ett mer intuitivt och underliggande sätt. Det är svårt att verifiera eller upptäcka sådana spår. Men med hjälp av Merleau-Ponty, Norberg-Schulz och Bachelard kan det kanske göras.

4. Analys

I denna del diskuterar jag biblioteksrummet utifrån ett fenomenologiskt perspektiv. Jag utgår från Bachelard, Merleau-Ponty och Norberg-Schulz för att skapa en diskussion om plats och rum. Jag relaterar denna diskussion till biblioteksrummet genom mina reflektioner som uppstår i och utanför det faktiska biblioteksrummet *Upptäcka*. De erfarenheter av rummet, som jag gör genom min levda kropp, utgör en väsentlig del i att skapa den fenomenologiska förståelsen för folkbiblioteket som rum och plats.

Första avsnittet lyfter olika sätt att förhålla sig till levda rum och platser. Merleau-Ponty, Norberg-Schulz och Bachelard samtalar om rum och plats, särskilt relevanta är den levda kroppen och livsvärlden. I den andra delen utgår jag en del från poesins betydelse för vår förståelse av rummet, och Norberg-Schulz användning av begreppet konkretisering är i fokus. Här drar jag även in ett foucauldianskt perspektiv med hjälp av Gary Radfords text *Flaubert, Foucault, and the Bibliotheque Fantastique: Toward a Postmodern Epistemology for Library Science* från 1998. I den sista delen diskuterar jag öppningar och gränser som spatials, tematiska och idémässiga relationer kopplade till biblioteksrummet. Vissa begrepp

och idéer är närvarande i alla tre delar, men avsnitten har sitt särskilda fokus. Att skapa en poetisk förståelse för biblioteksrummet genomsyrar hela analysen.

Levda rum och platser

Norberg-Schulz skriver om plats utifrån det att “[...]olika handlingar kräver olika omgivningar för att kunna ske på ett tillfredsställande sätt. Följaktligen består städer och hus av en mångfald speciella platser” (Norberg-Schulz 1999, s. 92). Handlingar och skeenden förstås i sin tur alltid med referens till lokalitet, vilket framgår av uttryck som att händelser äger rum eller tar plats (Norberg-Schulz 1999, s. 91). Kroppen är enligt Merleau-Ponty en förutsättning för att vi överhuvudtaget ska förstå rummet och kan inte betraktas som andra föremål placerade i rummet:

“[...]faktum är att dess rumslighet, till skillnad från de yttre föremålen eller de “rumsliga förmimmelsernas”, inte är en positionsrumslighet utan en situationsrumslighet” (Merleau-Ponty 1997, s. 53).

Biblioteket kan sägas utgöra en särskild plats, men det går också att tala om att det inom dess rum finns särskilda platser med olika karaktär. Biblioteksrummets rumsliga organisation och struktur kan sägas bjuda in till vissa aktiviteter eller handlingar. Engström skriver om de oskrivna regler och förväntningar som “[...] förmedlas exempelvis genom organiseringen av biblioteksrummet i form av möblering, skyltning och klassifikationssystem” (Engström 2019, s. 37). I folkbibliotekets rum lämnas det förslag och tips på böcker, vissa delar i rummet kräver tystnad, andra är mer tillåtande mot samtal. På disken står en skylt med trivselregler. En ensam fåtölj i ett hörn bjuder in till läsning eller stillsam kontemplation.

Att tala om biblioteket som plats eller rum utifrån Norberg-Schulz definition skulle bland annat innebära att lägga stor vikt vid platsens karaktär eller väsen. Norberg-Schulz definierar begreppet plats:

En totalitet av konkreta ting med materiell substans, form, textur och färg. Tillsammans bestämmer dessa en ting en "miljökaraktär", som är platsens väsen. I allmänhet är en plats given såsom en sådan karaktär eller "atmosfär". En plats är därför ett kvalitativt, "totalt" fenomen som vi inte kan reducera till någon av dess beståndsdelar, till exempel rumsliga relationer, utan att förlora dess konkreta natur ur sikte

Norberg-Schulz 1999, s. 91–92

För Norberg-Schulz är det alltså viktigt att se till helheten och till platsens karaktär. I *Upptäcka* skulle detta kunna göras genom att uppmärksamma rummets tematik. Naturelementen, särskilt det marina, är framträdande. Det lekfulla och såsom rummets namn uttrycker, är upptäckandet och utforskandet en del av rummets tematik. Man skulle kunna säga att rummet kräver utforskandet, oavsett om namnet *Upptäcka* fanns där eller ej. Barn som kryper på golvet och plötsligt upptäcker sin egen spegelbild i golvet. Alla små detaljer som går att flytta på. Att klättra uppför möbeln, se det skimrande hörnet som ger en något förvrängd spegelbild, upptäcka den lilla gropen, kika ut genom fönstret på resten av biblioteket eller ut mot gatan. Upptäcka böckerna som befinner sig i luckor i möbeln; bokluckor istället för bokhyllor. Och det sistnämnda hör såklart till rummets tematiska ändamål – det är trots alla marina detaljer – ett biblioteksrum.

Fotograf: Charlotte Elm

Upptäcka som rum är alltså tillåtande, öppet. Det finns möjlighet att klättra, flytta på saker, att själv skapa rummet. Jag upplevde en känsla av förväntan när jag tog av mig skorna. Där mattan tar vid står det tydligt och klart att du måste ta av dig skorna. För mig blev det att träda in i en annan värld som också känns tydligare

under fötterna. Det ligger något andaktsfullt i det, nästan ceremoniellt. Och på samma gång befriande. Det hänger också ihop med den naturtematik som är levande i *Upptäcka*. Att känna sand under fötterna, eller gräs. Det finns platser där vi gärna tar av oss skorna. Merleau-Ponty betraktar subjektet som förkroppsligat och alltid situerat i rummet. Det förkroppsligade subjektet, eller den levda kroppen är som redan nämnts, essentiell för förståelsen av rummet: “We can only make sense of space through the fact of our embodiment [...] absolute space could not have any “objective” dimensions without reference to an oriented body who knows ‘inside’ from ‘outside’ and ‘up’ from ‘down’” (Kincaid 2020, s. 210).

Att förstå spatiala relationer måste därför relateras till subjektet, som är situerade i och orienterade mot världen. Vårt vara-till-världen, vår intentionalitet förstås genom (den levda) kroppen: “Kroppen är vår grund för erfarenheter, en kropp förenad med själen i den ‘levda kroppen’, som interagerar både med människor och ting. Vi varseblir alltid något ur en viss synvinkel, och kroppen är vår synvinkel på världen, vi är vår kropp” (Merleau-Ponty 1999, se Torstenson-Ed 2003 s. 19).

“Min kropp är till slut för mig långt ifrån bara ett brottstycke av rummet; det skulle tvärtom inte finnas något rum för mig om jag inte hade en kropp.” (Merleau-Ponty 1999, s. 56). Jag upplever att *Upptäcka* har en effekt som är lockande. Det lekfulla, tillåtna, öppna, engagerar mig på ett sätt som jag erfar tydligare med min kropp än när jag rör mig i det övriga biblioteket. Det finns något vanemässigt och osynligt i mitt sätt att ta mig an det biblioteksrummet jag är van vid, hur jag reser min arm för att dra ut en bok och läsa på baksidan. När jag befinner mig i *Upptäcka* engageras min kropp på ett sätt som väcker mig som kropp. Det är mina automatiska rörelser som störs, plötsligt rör jag mig annorlunda i biblioteket. Det börjar när jag tar av mig skorna och erfar rummet mer med min kropp, vaken i min kropp. Det fortsätter när jag följer droppar och stubbar i golvet, kliver upp på möbelen och får syn på andra detaljer.

Upptäcka är ett rum utformat med barnen i åtanke. Jag rör mig i rummet med kroppen i åtanke. Jag tycker mig se att det finns en tanke bakom hur rummet har byggts och utformats, nämligen att välkomna kroppen. Och på samma gång erfar

jag rummet genom min kropp, upplever välkommandet, eller inbjudan till skapandet av rummet. Att synliggöra och ge utrymme för kroppens relevans i vår perception av världen är något *Upptäcka* gör. Det är utformat så att kroppen engageras. Rummet är tillåtande, öppet, jag får lov att flytta på saker. Kroppen engageras även av de lekfulla rörelser som finns i rummet. Jag följer med stenar och droppar, den vågiga rörelsen i möbeln som även har tydliga riktningar, hur den slingrar sig och lockar min kropp att följa med i den böjande rörelsen. Jag utforskar, bestiger, går fram och tittar på det lilla hörnet som lyser, speglarna i golvet, den runda gropen i möbeln. Det lekfulla i miljön skapar denna tillåtelse att interagera med rummet, det lockar och kräver kroppen.

Fotograf: Anne-Sofie Holmberg

Fotograf: Ann-Sofie Holmberg

En fenomenologisk förståelse av rum och plats, och därmed av biblioteksrummet kan ske genom att ta hänsyn till livsvärlden, ett centralt begrepp för hela fenomenologin. Norberg-Schulz ställer sig kritisk till arkitekturteorier som han menar tar sig an platsen på ett alltför abstrakt sätt. Kvantitativa och funktionella tankesätt tar över, istället bör arkitekter och planerare utgå från just livsvärlden (Norberg-Schulz 1999).

Bengtsson skriver: “Genom att livsvärldsbegreppet explicit relaterar rummet till människan kan det aldrig råda någon tveksamhet om att det gestaltade rummet är skapat av någon och får konsekvenser för andra” (Bengtsson 1994, s. 27). Bengtsson menar vidare att vissa etiska frågor synliggörs härigenom: “Vilka upplevelsemöjligheter, vilket handlingsutrymme och vilka mänskliga relationer ger teorin respektive den färdiga gestaltningen upphov till? Vad för slags liv skapas det utrymme för?” (Bengtsson 1994, s. 27). Dessa frågor är av direkt relevans för biblioteksrummet. Bibliotek, som Engström skriver, är inga tomma platser, utan: “[...] alldeles särskilda platser präglade av relationer mellan bestämda utrymmen laddade med mening och historicitet” (Engström 2019, s. 46).

I utformandet, möblering, klassificering och skyltning av biblioteksrummet fattas beslut som är av betydelse för de som träder in i rummet. Frågor om tillgänglighet, identifikation och makt är ständigt aktuella.

Norberg-Schulz menar vidare att för att kunna utveckla en arkitekturens fenomenologi, eller en platsens fenomenologi bör vi vända oss till filosofin, och inte förlita oss enbart på det funktionella eller visuella när vi söker skapa förståelse för platsens betydelser för människan (Norberg-Schulz 1999). Sätt att förstå livsvärlden menar han, har ofta skett genom att använda litteraturen och språket som informationskällor: “Poesin förmår konkretisera dessa totaliteter och undfly vetenskapen, och därför kan den antyda hur vi kan gå tillväga för att uppnå den förståelse vi söker” (Norberg-Schulz 1999, s. 93).

Det Norberg-Schulz beskriver här, liknar Bachelards fenomenologi som utgår från den poetiska bilden, och då vårt omedelbara intryck, eller som han själv skriver: “[...] utflödet av ett naivt medvetande” (Bachelard 2000, s. 20) och hans text undersöker: “[...] mycket enkla bilder, bilder ur det *lyckliga rummet*. [...] De tjänar till att bestämma det mänskliga värdet hos rum man rör om, rum man försvarar mot fientliga krafter, älskade rum” (Bachelard 2000, s. 36–37).

Trots att Bachelard tycks beskriva ett inre förlopp: “Härmed menas en studie av den poetiska bildens fenomen i det ögonblick då den uppstiger ur medvetandet som en hjärtats, sinnets, det mänskliga väsendets omedelbara skapelse, fångad i sitt levande nu.” (Bachelard 2000, s. 19), finns det en närhet till Merleau-Pontys levda kropp. Många av de bilder som frammanar ett inre tillstånd, ett drömmeri och en vilja att krypa in är inte enbart en mental önskan, utan beskriver även något fysiskt, något som sitter i våra kroppar och hänger ihop med de erfarenheter vi har gjort med våra kroppar:

Jaget som erfar en känsla av beskäm sluter sig fysiskt om sig självt, drar sig tillbaka, kryper ihop, gömmer sig, kurar. Om man bland vokabulärens rikedomar sökte alla de verb som anger tillflyktens hela dynamik skulle man finna föreställningar om djur som drar sig tillbaka, om ett undflyende som finns inskrivet i musklerna.

Bachelard 2000, s. 128

Bachelard talar här om ett begär som finns inskrivet i våra kroppar. *Upptäcka* artikulerar några av de bilder Bachelard undersöker; det runda lilla boet eller gropen och det glimrande hörnet, för att nämna två exempel. I min upplevelse av just gropen och det lysande hörnet erfor jag en nästan barnslig vilja att krypa ner i gropen, vilket jag även gjorde, och hörnet, lockade på ett annat sätt. Det var den plats jag gick fram till först eftersom jag kunde se något skimra längre bort. Det väckte min nyfikenhet, och många av de detaljer som finns i *Upptäcka* kräver ett närmande, ett utforskande, genom kroppen.

Fotograf: Johanna Englander

Det glimrande hörnet, som egentligen inte går att krypa in i, men som drog min blick till sig, fungerar som ett poetiskt uttryck. Bachelard (2000) skriver om hörnen eller vråna: “[...]varje vrå i ett hus, varje skrymsle i ett rum, varje begränsat utrymme där man gärna kryper ihop för att samla sig är för fantasin en ensamhet, det vill säga en grodd till ett rum, en grodd till ett hus” (Bachelard 2000, s. 173). Vidare menar Bachelard att detta fysiska ihopkurande som kopplas samman med hörnen och vråna präglas av negativism: “I många sammanhang tycks ‘den upplevda vrån’ vägra livet, begränsa livet, gömma livet (ibid.). Han menar även att det uppförs ett låtsasrum [...] kring vår kropp, som tror sig väl gömd när vi drar oss tillbaka i en vrå [...] Det är ett rum för jaget” (Bachelard 2000, s. 174). Att befinna sig i en vrå, menar Bachelard frambringar en orörlighet, men det är en orörlighet som strålar (ibid.).

Bachelard beskriver detta utrymme som positivt och *Upptäckas* skimrande hörn kan sägas konkretisera just detta. Jag minns hörn och små skrymslen från barndomen. Mellan byrån och väggen uppstod ett litet och trångt utrymme. Jag gick dit ibland, tog med mig en macka och satt där ett tag och funderade. Dessa utrymmen är verkligen en hemvist för fantasin och *Upptäckas* glimrande hörn visar hur dessa utrymmen med hjälp av fantasin kan stråla.

Upptäcka erbjuder inte enbart platser som du kan ta i besittning med din kropp, såsom gropen eller hörnen du faktiskt kan krypa in i. Det skimrande hörnet gestaltar istället bilden eller uttrycket för kontemplation. Trots att det glimrande hörnet inte går att krypa in i, lockade den mig på ett liknande sätt som gropen och de övriga hörnen gjorde. Det finns andra detaljer som fungerar som poetiska uttryck, snarare än platser att inta i *Upptäcka*. Det imaginära påverkar också kroppen, hur vi erfar rummet. Jag kan se att platser och detaljer inte går att utforska med min kropp, men det påminner och väcker en lust att göra så.

Bachelard skriver ofta om vårt behov av att krypa in, hur vi i våra hem finner dessa utrymmen som vi tycker om att krypa in i: “[...] Krypa in tillhör fenomenologin för verbet bo. Bara den som har förstått att krypa in bor med intensiv närvaro” (Bachelard 2000, s. 39). Även poetiska uttryck kan fungera lockande, även om de inte går att inta med kroppen. *Upptäcka* innehåller alltså poetiska bilder som engagerar kroppen. Då rummet leker med tematik såsom det marina sätter det igång ett imaginativt sätt att ta sig an rummet. Genom leken och utforskandet engageras våra kroppar och vår fantasi. Det blir ett sätt att omvandla rummet. Jag kan se det marina framträda i rummet. Ett biblioteksrum som väcker minnen och föreställningar om andra platser, kopplade till andra miljöer, såsom stranden vid havet eller en skogsglänta.

Det visuella är inte enbart det som blottlägger andra miljöer i rummet, det imaginära som en kognitiv handling, ett avtäckande och skapande, är lika kopplat till kroppen. Jag rör mig barfota över något som är mjukt och behagligt för mina fötter, jag kan kliva på en stubbe eller en sten. Genom att träda in i en annan värld, skapar jag världen. Jag tar mig an nivåskillnaden i rummet, böjer mig fram över spegeln, blickar ut över rummet från möbelns högsta avsats. Alla vinklar och vrår vill undersökas.

Att göra besökare till medskapare av rummet är att engagera, att utmana och tillåta oss att vara kreativa. Det medskapande sker genom ett upptäckande av rummet som öppet, tillåtet. När jag rör mig i rummet och känner på saker lägger jag märke till att de går att flytta på. Saker och ting behöver inte vara på sin plats, jag kan förändra rummet, skapa nya platser.

Poetiska uttryck och tematikens subtilitet, väcker fantasin, förmågan att skapa bilder och att minnas. För mig är upplevelsen av *Upptäcka* sammanlänkat med en slags förvandling. Rummets tematik blottläggs för mig, bit för bit, och det som är möbel blir till hav, det som är matta blir till strand. Det uppstår en pendling mellan att se rummet som ett rum i ett bibliotek bestående av möbler, golv, böcker, till att se en mer fantasifull bild som rymmer andra platser. Denna lekfullhet och avtäckande av rummet möjliggörs och erfars av den levda kroppen. Det poetiska med rummet är denna förvandling, detta ihopblandade av miljöer och platser. Kroppen engageras, den är en del av poesin.

I rummet kan vi alltså föreställa oss andra miljöer och platser, och genom kroppen engagera oss och ta oss an rummet så att dessa platser blir ännu mer levande.

Genom att *Upptäcka* även bjuder in till platser där vi kan krypa in eller undan, återskapas de utrymmen vi har besökt och krupit in i tidigare. När Bachelard talar om dessa platser som platser för drömmier, låter det som att han beskriver ett kroppsminne. Den intensiva närvaron som uppstår när man kryper in är både en förkroppsligad upplevelse, en kontakt med den yttre världen och på samma gång sätter det igång ett inre drömmeri.

Fotograf: Johanna Englander

Upptäcka kan upplevas på olika sätt beroende på vart du befinner dig. Det rymmer platser för både spänning och lugn. Det går att bestiga möbeln som reser sig, ta sats och hoppa, eller dra sig undan i gropan eller något av rummets hörn. Det går också som jag redan nämnt, att skapa sina egna hörn eller lekplatser genom att stubbarna går att flytta på, eller saccosäcken, som tar emot en när man flyger över kanten, eller som man kan drar in i ett hörn för en lässtund. Denna variation rör användaren för själva: “If we accept that space is not inert and given, but produced by subjects relating to others in the context of a world, spatial practice takes on a particular significance in understanding social space” (Kinkaïd 2020, s. 176).

Bachelard lyfter ofta husets betydelse i sin text, särskilt dess olika rum och utrymmen, och vi kan se hur biblioteksrummet, särskilt *Upptäcka*, tar bruk av olika utrymmen för att människan ska kunna ägna sig åt olika handlingar. Det skapas ett visst handlingsutrymme och lockar till vissa aktiviteter. Norberg-Schulz definierar rummet som ett system av platser, och detta gestaltas i *Upptäcka*, tydligare än i övriga biblioteket. Vad som skapar denna tydlighet är att rummet som sådant skiljer ut sig i stil. *Upptäcka* som plats och rum skiljer sig från det övriga biblioteksrummet genom sina färger och former. Genom att det presenterar en annan värld blir dess platser tydligare och det tas emot med större uppmärksamhet. Det som också skapar tydlighet är hur du på ett helt annat sätt förfogar över rummet, det finns en variation som du rör över, på en mindre yta, vilket förstärker de olika platserna inom rummet. Komprimeringen gör att rummets spatiala relationer blir påtagliga.

Det finns en rörlighet som uttrycks på olika sätt i rummet. Särskilt möbeln som har framträdande vertikala och horisontella riktningar som förstärks genom de vågiga, mjuka slingrande kanterna. Den skapar en rörlighet i blicken, men lockar också kroppen att engagera sig i denna rörlighet. Jag följer riktningarna, de små stenarna och dropparna. Den slingrande rörelsen i möbeln för mig mot fönstret. Att riktningen är rörlig, gör att jag inbjuds till att följa med, den pekar inte enbart. Nivåskillnaden, möbeln som reser sig bitvis mot taket erbjuder klättringen och platser att sitta på, luta sig mot.

I *Upptäcka* är min kropp mindre sömnig, mindre foglig. Det finns en tillåtelse gentemot min kropp att interagera med rummet. Det står inskrivet i rummet. Jag vet att jag får klättra uppför möbeln och krypa ner i gropen. Att kroppen får större svängrum gör något med mig. Jag upplever rummet som ett positivt rum. Kanske är det hur rummets öppenhet välkomnar och tillåter mig att både forma och ta mig an rummet genom min kropp som skapar denna positiva uppfattning av rummet.

Det komprimerade intrycket gör att spänningen laddas, att platserna framträder tydligare. De platser som lockar och inbjuder till aktivitet, ger sittplatser, viloplats och små hörn tydliggörs. Hela rummet aktiverar kroppen på olika sätt. Rörligheten både tematiseras och lockar min kropp till aktivitet. Åter förstärks denna spatiala effekt av att rummet är litet, komprimerat. Intrycken skärps.

Fotograf: Charlotte Elm

Den inbyggda rörligheten inbjuder alltså till rörelse, både genom blicken och hur den lockar fram ett visst sätt att ta sig an rummet. Det är också en del av rummet *Upptäckas* karaktär, och kanske har den skapats med den intentionala kroppens “jag kan” i åtanke.

Norberg-Schulz, liksom Bachelard, utgår ofta från boendet för att försöka förstå människans relation till rum och plats. Bachelard intresserar sig för hur vi bebor vårt livsrum, hur vi rotar oss i “ett hörn av världen” (Bachelard 2000, s. 42) och

betraktar huset som detta hörn: “Ty huset är vårt hörn av världen. Det är – det har ofta sagts – vårt första universum” (ibid.). Han beskriver snäckorna och boet som “omställningar av boendets funktion” (Bachelard 2000, s. 173). Och särskilt boet, menar han “[...] ansluter sig, liksom varje bild av vila, av lugn, omedelbart till bilden av det enkla huset. Från bilden av boet till bilden av huset eller vice versa kan övergångarna inte åstadkommas annat än under enkelhetens tecken” (Bachelard 2000, s. 134–135). Genom att acceptera vrår och andra små, lite trånga utrymmen som groddar till huset, kan ett rum nå vissa effekter, skapa lugn och vila genom att skapa dessa utrymmen. Hur vi på ett bibliotek, kan delvis dölja våra kroppar och uppleva att vi är skyddade, att vi befinner oss på en plats som möjliggör inre drömmier.

Ett sätt att närma sig biblioteksrummet utifrån en fenomenologisk synvinkel, skulle kunna vara att utgå ifrån boendefunktionen. Att tala med Bachelard om boendet är att gå till vårt behov av tillflykt. Inom huset finns utrymmen dit vi söker vår tillflykt, medan huset som helhet också erbjuder tillflykt. Biblioteket som liknas vid ett “publikt vardagsrum” (Carlsson 2013, s. 51) där vi samsas om ett utrymme vi tillsammans fogar över. Vi söker här, liksom i hemmet efter platser att dra oss undan på.

Norberg-Schulz utgår från boendet för att beteckna människan och platsens relation. Norberg-Schulz inspireras av Heidegger i sitt sätt att definiera och förstå boendet. “[...] människans sätt att vara på jorden är boendet. Människan bor inte därför att hon har byggt, utan hon bygger därför att hon redan till sitt väsen är en boende varelse [...] jorden under oss och himmelen över oss, de dödliga människorna och det gudomliga” (Bengtsson 1994, s. 26). Fyrheten samlas i en enhet och bildar en plats “[...] De rum som vi dagligen rör oss i är i stället inrymda av platser. Vi går från plats till plats, och var och en av dem har genom byggandet gestaltat fyrheten på sitt sätt.” (ibid.).

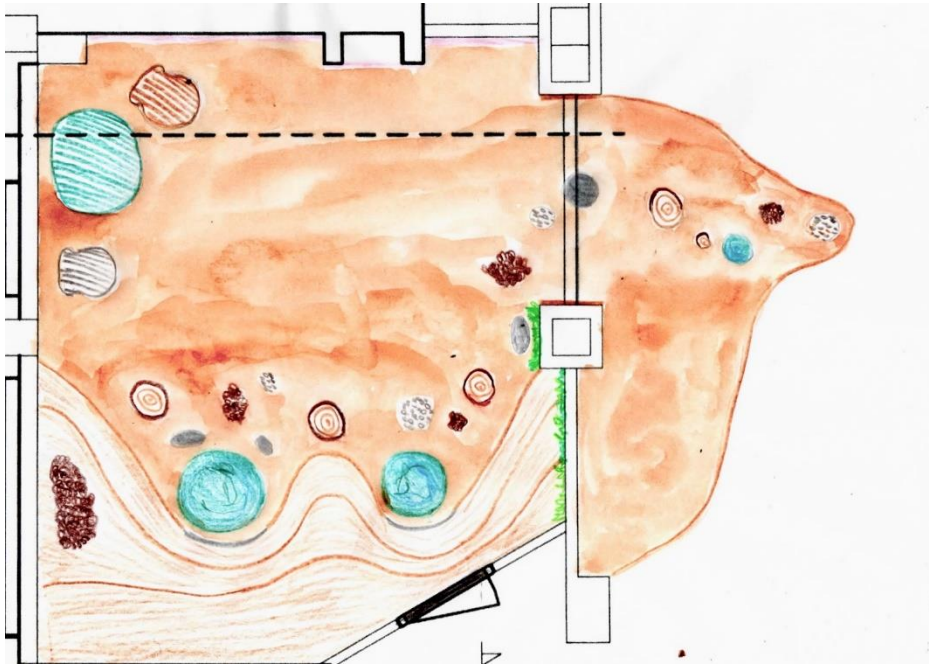
Norberg-Schulz utgår från denna syn på boendet, och för att tydliggöra vår relation till plats lyfter han distinktionen mellan rum och karaktär: “När människan bor är hon samtidigt lokaliserad i rummet och utsatt för en viss miljökaraktär.” (Norberg-Schulz 1999, s. 109). Att förstå rummet man vistas i, hänger ihop med att kunna orientera sig, medan rummets karaktär påverkar hur vi identifierar oss med omgivningen, hur vi är på en plats.

Bachelard intresserar sig för den poetiska bilden och för de inre tillstånd som frammanas därigenom. Trots att han beskriver en “föreställningens fenomenologi” grundar han den i vår relation till det faktiska, fysiska rummet, där våra kroppar är väsentliga. Merleau-Ponty skriver: “Genom att betrakta kroppen i rörelse ser man bättre hur den bebor rummet (och tiden förresten) därför att rörelsen inte nöjer sig med att vara underkastad tiden och rummet, den tar dem aktivt på sig, övertar dem i deras ursprungliga betydelse [...]” (Merleau-Ponty 1999, s. 56–57).

Upptäcka, som jag redan har nämnt är ett rum som på olika sätt uttrycker rörlighet. Denna rörlighet leder användarna i olika riktningar och bjuder in till olika aktiviteter, men också till kreativitet genom möjligheten att själva förfoga över rummet. Hur jag *är* i *Upptäcka* hänger ihop med rummets karaktär, jag är medskapande och delaktig. Det levda rummet är “[...] the phenomenal ground of space, the realm in which space is synthesized into a practico-sensory (i.e. phenomenological) totality in which we perceive and act in the world [...]” (Kinkaid 2020, s. 176). Den praktisk-sensoriska totaliteten beskriver vårt vara-till-världen utifrån det upplevda och det levda. Jag erfar rummet genom min levda kropp, men jag lever också rummet, skapar det, genom hur jag agerar i rummet.

Norberg-Schulz diskuterar som i ett led att förstå plats, sätt att närma sig dess struktur. Detta sker genom olika steg. Först handlar det om att skilja mellan naturliga och människotillverkade fenomen. Denna del av Norberg-Schulz teori tycks beskriva platser där naturen är mer närvarande än vad som gäller för ett rum inuti en byggnad. Och samtidigt är det intressant att lyfta, då *Upptäcka* innehåller naturelement såsom stenar och stubbar, samt element som efterliknar naturen. Det blåa draperiet som för tankarna till vattenfall, de små blåa bubblorna som också

refererar till det marina. Mattan med sitt speciella mönster som påminner om en strand, eller möbeln som reser sig och vars vågiga struktur liknar ett böljande hav. Dessa platser och detaljer påverkar hur vi rör oss i rummet. Det blåa draperiet gör att flödet in i rummet saktas ner. Min kropp rör sig från plats till plats, följer med, stannar upp. Även mattas mönster som upprepas och bryts gör att jag stannar upp och betraktar.

Idéskiss: Charlotte Elm

Idéskissen ovan visar den böljande, levande strukturen, rummets rörelser. Skissen visar också hur rummets innehåll flyter ut ur det inre rummet. Skissen fångar något som sedan realiseras i upplevelsen av det färdigställda rummet.

Ett andra led i att förstå platsens struktur sker genom att iaktta “[...] kategorierna jord-himmel (horisontal-vertikal) och yttre-inre” (Norberg-Schulz 1999, s. 98). *Upptäckas* riktningar får konsekvenser för hur rummet upplevs och tas i bruk, nivåskillnaderna som bidrar till naturtematiken, men också inbjuder till aktivitet. Möbeln som kan bestigas, eller vars böljande riktning för en mot de horisontala fönstren på rummets båda sidor. Begreppet karaktär är också en del i att förstå en plats struktur: “Karaktären bestäms av hur ting är och den ger vår undersökning en

bas i den vardagliga livsvärldens konkreta fenomen. Bara på detta sätt kan vi helt och fullt fatta genius loci; ‘platsens ande’” (Norberg-schulz 1999, s. 98).

Det marina, rörlighet, delaktighet, upptäckande, natur och läsande är några nyckelord som beskriver *Upptäckas* karaktär. *Upptäcka*, innehåller i sig ett flertal platser som inbjuder till aktivitet och utforskande därigenom. Kreativitet i att flytta om och själva förfoga över rummet, samt lugnare vrår för läsning och kontemplation. Denna totala komplexitet utgår från en visuell enhet, där rörligheten och det marina är mest framträdande.

Karaktären bestäms enligt Norberg-Schulz av hur platsen är uppbyggd, dess material och former. För att kunna avgöra platsens karaktär bör vi, enligt Norberg-Schulz, gå till hur vi upplever tingen och de rumsliga relationerna som är förbundna med platsen. Norberg-Schulz (1999) betonar särskilt hur vi upplever gränserna som han menar definierar platsen, något jag kommer komma in på i analysens sista avsnitt. Norberg-Schulz lyfter även tekniken som en viktig aspekt som han menar alltför ofta negligeras. Tekniken betraktas endast “[...] som ett medel för att tillfredsställa praktiska behov. Karaktären beror emellertid på hur saker är gjorda, och bestäms därför av det tekniska förverkligandet” (Norberg-Schulz 1999, s. 103).

Mellan idéskiss och det “färdiga” rummet ligger processen av tekniskt förverkligande. Denna aspekt kan synliggöras genom skisser och det färdigställda resultatet. Svårare är att greppa själva tillblivelsen. Samtidigt vet vi att materialet i *Upptäcka* är giftfritt och mattan är gjort av återvunnet spökgarn. Rummet uttrycker inte enbart naturtematik med betoning på det marina rent visuellt – även materialet är en del av detta, och tillsammans utgör de hela rummets karaktär.

Det är genom identifikation och orientering vi tar oss an och förstår platsen enligt Norberg-Schulz (1999). Bildmässighet i miljön är det som hjälper människan att orientera och identifiera sig med platsen eller miljön: “Den form, färg eller det arrangemang som underlättar skapandet av lätt identifierbara, kraftfullt strukturerade och användbara mentala kartor över den omgivande miljön”

(Norberg-Schulz 1999, s. 109). Detaljer som “[...] utgör den rumsliga strukturen är konkreta ting med karaktär och mening” (ibid.).

Norberg-Schulz lyfter identifikationsobjekt som han menar utgörs av konkreta egenskaper i miljön och att människans relation till dess ofta utvecklas i barndomen. I *Upptäcka* kan identifikationsobjekten sägas utgöras av de olika naturelementen samt böckerna, kuddarna, saccosäcken. Norberg-Schulz skriver: “Barnet växer upp i gröna, bruna eller vita rum; det går och leker på sand, jord, sten eller mossa, under en molnig eller klar himmel; det griper och lyfter hårda eller mjuka ting; det hör ljud, vinden som blåser i löven på ett särskilt slags träd; det upplever värme eller kyla” (Norberg-Schulz 1999, s. 111).

Det Norberg-Schulz beskriver här är kopplat till kroppen, hur vi erfar dessa olika miljöer genom den levda kroppen. I *Upptäcka* återväcks dessa miljöer vi känner igen. Vi känner de olika materialen under våra fötter, vi använder vår fantasi och *Upptäcka* leker med naturtematik. Vi flyttar in naturen i biblioteket eller placerar biblioteket ute i naturen. Hur vi har känt oss ute i naturen som barn, lekande, utforskande blir en del av hur vi tar oss an biblioteket. Det är att försätta oss i upptäckandet.

Trots att *Upptäcka* är ett rum inomhus, kan alltså naturelementen samt variationen i rummet i form av nivåskillnader och annat, skapa en känsla av att befinna sig ute i naturen. Böckerna är därmed inbyggda i naturen, och utanför möts med innanför. *Upptäcka* erbjuder härigenom en mängd identifikationsobjekt vilket underlättar orientering och identifiering med rummet. Dessa världar som smälter samman skapar en viss frihet hur framförallt barnen kan röra sig i och ta sig an rummet. Norberg-Schulz menar att vi i barndomen utvecklar varseblivningsmässiga schemata som avgör och påverkar våra framtida upplevelser. Dessa schemata uppstår genom att barnen utsätts för olika miljöer. Vidare formar dessa schemata identiteter genom att de visar oss världen. Genom att som i fallet med *Upptäcka*, skapa en miljö som inbegriper flera olika miljöer, växer platsen och barnens möjligheter till identifikation.

Norberg-Schulz utgår från Heideggers syn på människan som betingad och menar därför att ting och platser är identitetsskapande. Ur detta drar Norberg-Schulz slutsatsen att det är viktigt att "[...] vår miljö har en rumslig struktur som underlättar orientering, utan att den också består av konkreta identifikationsobjekt" (Norberg-Schulz 1999, s. 112), vidare: "Identifikation och orientering är primära aspekter av människans vara-i-världen. Identifikation utgör basen för människans känsla av tillhörighet" (ibid.). Kanske uppstår denna känsla av tillhörighet när vi känner igen oss, och delaktighet när vi får lov att rå över platsen.

Ute i naturen uppstår en friare lek och utforskandet. Detta sker även i *Upptäcka*, vars naturtematik och öppenhet gör att vi kan röra oss friare. Vi minns hur vi har rört oss i andra miljöer, vi är ju redan barfota, och det lekfulla ger oss tillåtelsen att utforska rummet genom våra kroppar. Vi får flytta på saker, allting har inte den där strikta fasta platsen, vi ändrar och skapar nya platser. Vi förverkligar och omvandlar rummet genom våra kroppar. Det finns något tillfredsställande i det. Befrielsen i att ingenting har en fast plats. Det är också detta som levandegör naturtematiken, det är ju ofta där som barn själva kan bygga och flytta runt på saker lite som de vill.

Det poetiska biblioteksrummet

Ett sätt att förstå boendets väsen - som i sin tur är ett sätt att skapa förståelse för plats och rum - enligt Norberg-Schulz, är genom begreppet konkretisering;

Människan bor när hon förmår konkretisera världen i byggnader och ting. Som vi nämnde ovan, är "konkretisering" vad konstverket gör, till skillnad från vetenskapens "abstraktioner" Konstverk konkretiserar vad som förblir "mellan" vetenskapens rena objekt. Vår vardagliga livsvärld består av sådana "intermediära" objekt, och vi förstår att konstens grundläggande funktion är att samla livsvärldens motsägelser och komplexiteter.

Norberg-Schulz 1999, s. 93

En plats totalitet kan alltså konkretiseras genom poesin, och därför är den, enligt Norberg-Schulz ett hjälpmedel i hur vi kan gå tillväga för att förstå platsen (1999). Vad kan biblioteket som plats eller bibliotekets rum konkretisera? Hur kan poesin hjälpa oss att förstå biblioteket? Kan vi bygga poetiskt?

Jag vänder mig här till Gary P. Radfords text *Flaubert, Foucault, and the Bibliotheque Fantastique: Toward a Postmodern Epistemology for Library Science* (1998). Texten utgår från Michel Foucaults essä *The Fantasia of the Library* för att diskutera den postmoderna erfarenheten av det moderna biblioteket, och även kritiskt granska de implikationer som medföljer ett positivistiskt perspektiv (Radford 1998).

Foucault litteraturkritiska essä söker sudda ut gränser och motsättningar mellan biblioteket och fantasin, och därigenom skapa en förståelse för Gustave Flauberts *The Temptation of Saint Anthony* (1874). Radford skriver om Foucaults sätt att föra samma eller försona biblioteket som det rationella, med fantasin som det irrationella och utifrån det skapa en bas för andra sätt att förstå erfarenheten av det moderna biblioteket.

Radford skriver att biblioteket inom den västerländska litterära traditionen ofta har betraktats och använts som en metafor för rationalitet och ordning: "It represents, in institutional form, the ultimate realization of a place where each item within it has a fixed place and stands in an a priori relationship with every other item" (Radford 1998, s. 617).

Upptäcka konkretiserar något annat än rationalitet och ordning. Ingenting har en fastställd plats. Pekböckerna sorteras inte efter någon särskild ordning, som tycks vara ett vanligt sätt att förhålla sig till just pekböcker, men här finns inte *en* plats för pekböckerna, utan det finns flera luckor och på olika höjder. Men även stenar, kuddar, speglar, droppar och stubbar går att flytta på. Radford skriver att bibliotekets rationalitet på mång sätt representerar "[...] the description of nature idealized by the institutions of positivist science" (Radford 1998, s. 617). Den natur

vi möter i *Upptäcka* är på många sätt barnens natur, den är inte fastställd, ingenting har en given plats. Det är en fantasins plats.

Tematiken är ett ihopblandade av miljöer. Det marina är kanske mest framträdande, men det finns något oklart och lekfullt i hur tematiken uttrycks. Det finns en möjlighet att skapa rummet inte enbart genom hur jag väljer att flytta på saker, men också att det lekfulla, subtila ihopblandat av miljöer gör att jag ska skapa en viss miljö genom vilken lek eller handling som utförs. Genom leken skapas ett imaginativt rum, där intryck och sätt att agera ut de intrycken får olika miljöer att framträda.

Radford (1998) menar att utifrån den positivistiska synen kan biblioteket sägas förkroppsliga rationalitet och ordning, medan fantasi eller det fantastiska utgör en slags kontrast eller motpol till det rationella: "Fantasy is free play, imagination, not bound by the tenets of order but made possible by the lack of them" (Radford 1998, s. 627). Det är så jag förstår och upplever *Upptäcka*. Fantasins, imagination möjliggörs genom bristen på ordning (tematiskt, organisatoriskt) och att ingenting har en fastställd plats.

Det Foucault gör i sin essä, menar Radford, är att upplösa dikotomin mellan det rationella och irrationella och därigenom skapa ett imaginärt rum. I det rummet ligger nya sätt att förstå biblioteket. Foucault utgår från Flauberts text som han menar utgör ett sådant imaginärt rum. Härigenom ifrågasätter Foucault motsättningen eller "[...] the separation of the patient and the frenzied, the scholarly and the imaginative" Radford 1998, s. 627). Utifrån detta imaginativa rum omskapas och omdefinieras dessa dikotomier. Fantasins oordnade sfär utgör inte en egen domän, den kan inte marginaliseras. Istället, skriver Radford, kryper galenskapen in i bibliotekens ordning, och biblioteket ordnar galenskapen (Radford 1998). Fantasins och biblioteket hänger ihop.

Radford visar hur litteraturkritik och litteratur kan vara sätt att skapa förståelse för vår erfarenhet av bibliotek. Foucaults upplösande av dikotomier fungerar

belysande, den skapar förståelse för en litterär texts kvaliteter, och ur denna upplösning lyfts även biblioteket och fantasins försoning.

Litterära texter och litteraturkritik kan hjälpa oss att förstå biblioteket som rum. Vi kan utgå från poesin för att lära oss att förstå biblioteket, ordning, eller brist på ordning. *Upptäcka* utgör ett imaginärt rum, inte kanske i den bemärkelsen som Foucault syftar till, men det finns något i *Upptäcka* som verkligen inför fantasin i biblioteksrummet. Att se rummets och vår poetiska potential. Det går att röra sig i rummet, fylla i, använda fantasin, flytta runt, tolka. Det är ett imaginärt rum där våra levda kroppar skapar det imaginativa.

Att skapa förståelse för det *Upptäcka* uppnår och gör, kan ske med hjälp av begreppet konkretisering. Detta rum mottar en "bibliotekets idé" och uttrycker den genom sin utformning. Det är på ett liknande sätt Norberg-Schulz (1999) beskriver det: "[...] människan mottar miljön och får den att fokuseras i byggnader och ting [...] Tingen kommer därmed förklara miljön och göra dess karaktär manifest. Därigenom blir tingen själva meningsfulla. Det är den grundläggande funktionen hos detaljen i vår omgivning" (Norberg-Schulz 1999, s. 104).

Byggnader och ting förklarar alltså miljön. *Upptäcka* synliggör idéer kring biblioteksrummet, genom sin utformning och sina detaljer. Det rör sig om böcker, men också de platser med olika karaktär som inbjuder till olika slags aktiviteter. Till dessa platser som *Upptäcka* rymmer hör inte bara böckerna, utan saccosäcken, kuddar, men även stenar, vattendroppar och annat som går att flytta på och därmed ändra platsernas karaktär.

Merleau-Ponty lyfter även detaljens relevans i sätt att förstå kroppen:

Arbetsbordet, saxen, läderstyckena framstår för personen som handlingspoler, de definierar en viss situation genom sina förenande värden, en öppen situation som ropar på en viss typ av lösning, på ett bestämt arbete. Kroppen är bara ett element i det system som utgörs av personen och hennes värld, och uppgiften får henne att utföra de nödvändiga rörelserna.

Merleau-Ponty 1999, s. 61

Merleau-Ponty beskriver alltså hur detaljer i miljön hjälper till att forma en öppen situation som ropar på kroppen. På ett liknande sätt fungerar *Upptäckas* rum. Alla de detaljer som existerar i rummet skapar en handlingssituation. I fallet med *Upptäcka* blir rummet som sådant, särskilt öppet, då de element som skapar riktningar och miljökaraktär går att flytta på. Vi blir medskapare av rummet.

Rummet kallar på kroppen.

Upptäcka kan sägas konkretisera biblioteksrummet genom sina många ting, sina detaljer. Och det är kroppen, men hjälp av sina rörelser, som förverkligar rummet. Tingen ses även här, för personen, som handlingspoler. Ett rum och dess utformning och ting kan locka. *Upptäckas* ting erbjuder visuella effekter, de bidrar till att skapa en viss atmosfär, och böckerna utgör kanske de tydligaste handlingspolerna.

På många sätt kan *Upptäcka* ses som ett poetiskt biblioteksrum. Både Bachelard och Norberg-Schulz utgår från poesin för att förstå plats och rum, och Norberg-Schulz menar även att “[...] arkitekturen hör till poesin och dess syfte är att hjälpa människan att bo” (Norberg-Schulz 1999, s. 114). *Upptäckas* poetiska uttryck kan sägas konkretisera boendet och idéer förknippade med biblioteket. Det jag finner särskilt lockande med *Upptäcka* är dess ihopblandade av miljöer, dess lekfullhet och små krypin. De runda, böljande formerna.

I diskussioner om bibliotekens roll är kommunikation, tillgänglighet och delaktighet nyckelord. Det som tillgängliggörs och vi kan vara delaktiga i är kultur, kunskap, information. Olsson Dahlquist (2019) skriver om delaktighet som lika mycket möjlighet att avstå från att delta, som möjlighet att delta och menar att en ökad delaktighet kan ses som ett sätt att öka människors kommunikativa handlingsutrymme och därmed en del i bibliotekens demokratifrämjande arbete (Olsson Dahlquist 2019).

Upptäcka konkretiserar denna bibliotekets idé på ett framförallt poetiskt sätt. Jag menar att det finns en tillgänglighet och möjlighet till deltagande inbyggt i rummets utformning. Fönstret som binder samman det övriga biblioteksrummet med *Upptäcka* är byggt i ögonhöjd för barn, men också genom att många av pekböckerna

går att få tag på då de ligger nära golvet i de "bokluckor" jag beskrivit. Att använda sin kropp för att få tag på böcker eller nå platser att krypa undan på, skapar också en delaktighet. De riktningar som pekar ut mot världen och in mot biblioteket binder samman *Upptäckas* inre rum med sin omgivning, artikulerar eller konkretiserar bibliotekets samhörighet med resten av världen.

Stilistiskt sätt tar *Upptäcka* inte hänsyn till det övriga bibliotekets utformning, det sticker ut genom färg och form och lekfullhet. Den effekt som uppnås därigenom är att rummet lockar en till sig. Trots att *Upptäcka* särskiljer sig på detta sätt, är det just genom formerna, lekfullhet, fantasi, platser för kontemplation och spänning som den konkretiserar och artikulerar resten av biblioteket som också har denna mängd olika platser som bjuder in till olika aktiviteter.

Upptäckandet skulle kunna föras in i bibliotekets idé eller idéer. Vi rör oss bland hyllorna, kanske finner vi det vi söker, eller så upptäcker vi något annat. I Svenska Akademiens ordbok definieras upptäcka som att blottlägga, avlägsna det som döljer, att avtäcka eller att få något att framträda, bli synligt, öppna sig. Synfält vidgar sig, öppnas. Ordet upptäcka innehåller betydelser som hänger ihop med processen att tillskansa sig kunskap och information. Eller att få nya perspektiv, samt den delaktiga, aktiva process läsning kan betraktas som.

Rummet *Upptäcka* rymmer sitt namns betydelse. Det kreativa, öppna rummet gör att vi lockas till att ta oss an rummet genom våra kroppar, upptäcka och skapa rummet. Bokluckor istället för bokhyllor som blir att bryta en viss automatisering och på nytt ställer oss inför vad ett bibliotek är och kan vara. Det är ett poetiskt rum, som på sätt och vis använder sig av litterära grepp, såsom verfremdung i det att automatiseringen bryts. Denna uppfinningsrikedom utmanar våra förväntningar. Det poetiska uttrycket ligger även i användning av naturelementen. I naturen är vi friare. Vi får lov att flytta på stenar. Eller hoppa från sanddyner. Leka i vågorna. Denna tematik lockar oss att vara aktiva, medskapare, delaktiga. Och det konkretiserar därmed idéer om rummet. Kinkaid (2020) skriver om Lefebvre och Merleau-Pontys gemensamma syn på rummet. Rummet har inte några givna essenser. De förkroppsligade subjekten producerar rummet och gör så i relation till

andra människor. Det sociala rummet kan därmed förstås utifrån synen på spatiala praktiker. Men det levda rummet betraktas inte som ett rum bland andra, utan snarare som en fenomenologisk grund för alla rum som produceras (Kinkaid 2020). Rummet erbjuder böcker, läsning och synliggör läsningen som kreativ medskapande process. Vi fyller i luckorna med hjälp av vår fantasi. Även detta konkretiserar *Upptäcka* genom sitt lekfulla, poetiska uttryck. Rummet kräver kroppen för att vi ska lyckas skapa och använda vår fantasi för att olika miljöer ska framträda. Alla de vrår och kryptin *Upptäcka* rymmer lockar oss, det är platser att inta med kroppen. Upptäckandet konkretiseras även genom speglarna i golvet. De informationsprocesser, eller utflykter i litteratur, deltagande i kulturliv, som förknippas med bibliotekens praktiker tydliggörs genom det aktiva, kroppsliga upptäckandet av rummet. Idéen om den levda kroppen och det intentionala “jag kan” accentueras genom att vi tar oss ovan nämnda aktiviteter med hjälp av våra kroppar.

Fotograf: Ann-Sofie Holmberg

Särskilt speglarna är viktiga. De små barnen som kryper på golvet och plötsligt upptäcker sig själva. Eftersom *Upptäcka* riktar sig mot barn mellan 0-6 år är speglarna i golvet en viktig detalj.

Fotograf: Charlotte Elm

Upptäcka konkretiserar kroppen som närvarande närvaro. Dess utformning tar emot kroppen, eller behöver kroppen för att förstås. Jag upptäcker *Upptäcka* med hjälp av min kropp. Kroppens relevans går att läsa i rummet. Här är ett rum som verkligen kräver kroppar.

Upptäcka är rum riktat till barn. Likväl kan vuxna inspireras av dess utformning. Biblioteksrummet "för vuxna" behöver kanske inte vara lika lekfullt, vi ska inte behöva klättra för att nå böcker, men att utnyttja poetiska uttryck i rummet, att ha kroppen i åtanke genom att bygga tydligare platser för tillflykt, och att i den mån det går, bryta automatiseringen genom att tänka innovativt kring vad vi kan göra med rummet. Förundran är inte enbart förbehållet barnen.

Öppningar och gränser

Gränsen mellan ett inre och yttre, eller mellan innanför och utanför utmanas och destabiliseras i *Upptäcka*, vilket konkretiserar något som berör biblioteksrummet som sådant. Såsom Aabø och Audunson (2010) lyfter, används biblioteket för en mängd olika saker, som en förlängning av hem, arbete och studier eller som social mötesplats. Användarna rör sig "flytande mellan olika roller och sfärer". Engström

(2019) lyfter även hon de olika sätt på vilket biblioteket används och menar därför att biblioteken ofta överskrider: “[...] många av de motsatsförhållande som tas för givna idag, som förhållandet mellan “[...] private space and public space, between family space and social space, between cultural space and useful space, between the space of leisure and that of work” (Foucault 1986; se Engström 2019, s. 48). Det innebär att dessa gränser blir flytande, och biblioteksrummet går inte heller att definiera som helt och hållet det ena eller det andra.

I fallet med *Upptäcka*, finns en instabil gräns, tematiskt och rumsligt, som jag menar kan spegla det förhållande som gäller för biblioteken. Trots att rummet som jag tidigare nämnt, kan sägas artikulera och konkretisera bibliotekets idéer, finns det även något instabilt med rummets utformning. Detta tar sig uttryck genom att det i *Upptäcka* finns två tydliga riktningar som möts, eller kanske till och med krockar. Mattan tycks flyta ut ur rummet, som om dess insida läckte ut. I denna flytande rörelse utåt möter du en riktning som leder dig inåt, med möbeln som förstärker denna riktning, “vattenfallet” (det blåa draperiet) som möjligen saktar ner din infart, låter ditt inträde i den avgränsade delen av rummet ske stegvis, i etapper.

Trots denna krock av visuella flöden åt motsatta håll som destabiliserar gränsen mellan inre och yttre, är riktningen som leder en inåt tydligare. Möbeln skapar en gång, pekar och reser sig vid själva ingången. Att något läcker, väller ut, sprider sig, ger i sin tur också en känsla av instabilitet. Ingenting är fast på sin plats. Samtidigt förenas dessa motstridigheter i en gemensam tematik: Rörelse.

Fotograf: Johanna Englander

Upptäcka är ett rum som på olika sätt uttrycker rörlighet. Denna rörlighet leder användarna i olika riktningar och bjuder in till olika aktiviteter, men också till kreativitet genom möjligheten att själva förfoga över rummet. Något vi gör med vår kropp.

Möblen med sina "bokluckor" har en central plats i rummet genom placering och tydliga riktningar (vertikala och horisontala). Kanterna är mjuka och slingrar sig, de skapar en rörlighet i blicken och som jag tidigare nämnt, lockas även kroppen att engagera sig i rörligheten. Möblen riktar sig åt rummets båda fönster. De slingrande rörelserna inte bara pekar mot fönstren, utan lockar kroppen att förflytta

sig dit. Vattendroppar/bubblorna, speglar och stubbar rör sig även i denna riktning i *Upptäckas* yttre del genom det inre rummet och mot fönstren.

Fotograf: Charlotte Elm

Dessa riktningar pekar och för kroppen mot gränsernas öppningar, och kan på så vis sägas artikulera öppningarna, vilket understryker delaktigheten med ett större rum, utanför *Upptäckas* inre rum. Genom att peka mot öppningarna upplöses gränserna. *Upptäcka* öppnas upp mot omgivningen. Jag tog mig in i ett avgränsat, inre *Upptäcka*, möbeln på höger sida förde mig in. Men väl där inne pekar rummet ut mot resten av världen, det skapas en rumslig delaktighet och tillhörighet med resten av världen. Genom att rummet så tydligt pekar ut, är rummet inte lika inneslutet och inhägnat, eftersom öppningarna blir centrala, de artikuleras, pekas ut, utgör ett slags centrum.

Det finns andra gränser som utmanas. Den mellan inne och ute utifrån en tematisk synvinkel. Du leds in i en värld, fönstret ger dig en inblick i ett rum som skyddas av väggar, och möbeln pekar inåt. Men träder du inte ut i någonting, mer än du träder in i en avgränsad värld? Med *Upptäcka* finns det något av att gå ut i naturen. Tematiken kan ge känslan av att du lämnar rummet som ett inomhus och träder ut i

naturen, vilket förstärks genom att du tar av dig skorna. Och trots att det marina är framträdande finns det andra element som kanske mer påminner om att vistas i en skog. Möbelns vågiga mönster, och hur den reser sig, påminner mycket om havet, och ändå bestiger barnen den som vore det en klippa. Och de hoppar från avsatsen, ner på mattan, som på så många sätt liknar och påminner om stranden, men som i handling byts ut och blir havet. Det som konkretiseras är just det instabila. Det finns ingen given miljö, inga givna platser eller ordningar, och genom kroppen och de handlingar och lekar som uppstår, blottläggs olika miljöer. *Upptäcka* kan, såsom nämndes i det förra avsnittet, förstås som ett imaginativt rum.

Norberg-Schulz tar hjälp av Heidegger för att beskriva gränser, och Heidegger utgår från poesin: "Tröskeln, är det som 'skiljer det inre från det yttre'. Såsom en 'reva' mellan 'annanhet' och manifest mening förkroppsligar den lidandet och 'förstenas'. I tröskeln läggs därför boendets *problem* i dagen" (Norberg-Schulz 1999, s. 95).

Vad är då tröskeln för en slags punkt, en slags gränsens centrum? I *Upptäcka* är denna otydlig, instabil. Norberg-Schulz, hävdar att gränsen är det som bestämmer en plats, men att: "De inhägnande egenskaperna hos gränsen bestäms av dess öppningar" (Norberg-Schulz 1999, s. 101). Om gränsen är otydlig genom att den är flytande eller på andra sätt instabil, vad får det för konsekvenser för vårt mottagande av platsen? Är det ytterligare ett litterärt grepp, en slags verfremdungseffekt, när gränser för det inre och yttre rummet destabiliseras. Är det ett sätt att öppna, vidga vår syn?

Om vi ser till fönstret och dess funktion, kan vi kanske få en förståelse för *Upptäcka* som plats. Och därigenom skapa en vidare förståelse för biblioteksrummet. Colomina (1999) skriver om Le Corbusiers arkitektur. Le Corbusier ansåg att utsidan alltid är en insida och att bo är att se. Ögat är en dörr till arkitekturen och dörren, som är ett arkitektoniskt element är därmed den första typen av fönster. Ögat, enligt Le Corbusier är ett slags registreringsinstrument, och "[...]om ögat är ett registreringsinstrument är fönstret för Le Corbusier främst en fråga om kommunikation, det horisontella fönstret är det moderna fönstret, det är utsiktsfönster [...]" (Colomina 1999, s. 305). Och vidare: "[...] att bebo är att bo i

en kamera, medan kameran inte är en plats, utan klassificeringssystem, en sorts arkivskåp och att bebo innebär att detta system tas i bruk” (Colomina 1999, s. 314).

Fönstret öppnar upp gränsen, den kan placera människan i väggen, och på så vis sammanförs det som är utanför med innanför, det yttre med det inre. Det möjliggör kommunikation. Det horisontala fönstret är det som skapar denna blick eller kamera. I *Upptäcka* pekar möbeln mot två horisontella fönster. Det är genom rörelse, riktning och dessa öppningar som gränsen destabiliseras, som möten och kommunikation möjliggörs, blir centrala. *Upptäcka* är inte enbart öppet för att saker inte har någon given plats och att du därigenom kan skapa rummet, det är även ett arkitektoniskt, spatialt öppet rum. Inte genom total inblick, inte genom öppen planlösning utan för att riktningar och rörelse leder en mot fönster, och för att det inte finns någon given gräns mellan inne och ute.

Fotograf: Charlotte Elm

Bachelard beskriver utanför och innanför som en “sönderslitningens dialektik” och menar att filosofens tänkande har blivit engagerad i en geometri som “[...] spatialiserar tanken; om metafysikern inte tecknade, skulle han då tänka?” (Bachelard 2000, s. 247). Likaså gäller det för det öppna och det slutna, som Bachelard beskriver som metaforer som fästs på allting (Bachelard 2000).

Bachelard ställer sig en aning kritisk till metaforer av detta slag:

[...] Att göra det inre konkret och det yttre vidsträckt tycks vara de inledande uppgifterna, de första problemen i en föreställningens antropologi. Mellan det konkreta och det vidsträckta är motsättningen inte given [...] På jagets yta, i denna region där jaget vill manifestera sig och vill gömma sig, är öppnings- och stängningsrörelserna så talrika, så ofta vända i sin motsats, och även så hämmade av tvekan, att vi skulle kunna sluta med följande formulering: människan är en tillvaro på glänt.

Bachelard 2000, s. 258

Att utmana dikotomier kan ske med hjälp av litteraturen. Att betrakta arkitekturen som poesi, som sätt att hjälpa oss att bo som Norberg-Schulz föreslår, kan också hjälpa oss att bygga och gestalta rum som vi vill ska konkretisera något, och kanske utmana oss. Den osäkerhet som Bachelard beskriver inför metaforerna inne och ute, och som människan tveksamt förhåller sig till, hjälper oss att ifrågasätta denna geometriska metafor. Kroppen skulle i en sådan bild utgöra ett slags yttre, en förmedlande vägg mellan den inre konkreta världen och den yttre, vidsträckta.

Kan vi förstå spatiala relationer på ett poetiskt sätt, arkitekturen som en slags poesi, och även tala om en kroppens poesi? Vad är det för metaforer vi använder för att förstå människans vara? Bachelard skriver att de erfarenheter som skulle kunna rättfärdiga geometriska uttryck behöver något slags omvandling (Bachelard 2014), han skriver: "Entrapped in being, we shall always have to come out of it. And when we are hardly outside of being, we always have to go back to into it. Thus, in being, everything is circuitous, roundabout, recurrent [...]" Bachelard lyfter spiralen för att beskriva detta förhållande: "And what a number of invertible dynamisms there are in the spiral! One no longer knows right away whether one is running toward the center or escaping" (Bachelard 2014, s. 229). Bachelard menar vidare att poeter är bekanta med "[...] the existence of this hesitation of being [...]" (ibid.)

Bachelard menar att när vi använder geometriska sätt att beskriva varat [...] by choosing more concrete, more phenomenological exact inceptions, we shall come to realize that the dialectics of inside and outside multiply with countless diversified nuances" (Bachelard 2014, s. 231). Bachelard utgår från en dikt av Henri Michaux, för att visa på nyare sätt att förstå varat utifrån den geometriska dikotomin inne/ute.

Poeten, Michaux målar upp en “ontologisk mardröm” [ontological nightmare] där rummet blir ett slags mardrömslik utsida-insida (Bachelard 2014, s. 234).

And the nightmare is simple, because it is radical. It would be intellectualizing the experience if we were to say that the nightmare is the result of a sudden doubt as to the certainty of inside and the distinctness of outside. In this ambiguous space, the mind has lost its geometrical homeland and the spirit is drifting.

Bachelard 2014, s. 234.

Jag påstår inte att *Upptäcka* leder till ontologiska mardrömmar. Bachelards funderingar kring hur vi klänger fast vi dikotomin inne/ute eller inre/yttre, som ett sätt att skapa givna platser för oss som människor, där det inre är konkret och det yttre vidsträckt är intressant att lyfta i diskussion om rum och plats. Det är även på liknande sätt vi talar om rum och hus, eller byggnader och landskap. Att leka och utmana gränser för det inre och yttre kanske inte försätter oss i en mardröm, men möjligen har det effekter som väcker oss, engagerar oss. Poesin kan hjälpa oss att bygga, att utforma och planera.

Den ontologiska mardrömmen i Michaux dikt ligger i hans lek med “[...] phobia of inner space” (Bachelard 2014, s. 235). Enligt Bachelard har Michaux “[...] juxtaposed in us claustrophobia and agoraphobia; he has aggravated the line of demarcation between outside and inside” (ibid.). Ett sätt att förhålla sig till poetik eller imagination på ett filosofiskt plan är enligt Bachelard, överdriften. Det är enligt Bachelard att följa poeten till det extrema i dessa poetiska bilder, detta är även ett sätt att motverka reduktionism.

Bachelard frågar sig om inte poeten försätter språket i en fara, att orden är farliga: “Hasn’t the fact that, for so long, poetry has been the echo of heartache, given it a pure dramatic tonality?” (Bachelard 2014, s. 236). När vi lever den poetiska bilden, skriver Bachelard, lär vi oss att veta “[...] in one of its tiny fibers, a becoming of being, that is an awareness of the being’s inner disturbance” (ibid.).

Det öppna och slutna dialektik finns i språket: “Through *meaning* it enclose, while through poetic expression, it opens up” (Bachelard 2014, s. 237). Kan vi bygga poetiskt, så att rummet öppnar upp någonting i oss, genom att sätta gränserna för

yttre och inre ur spel? Att bryta automatisering är ett litterärt grepp som jag tror kan förstås och uttryckas arkitektoniskt, om vi låter arkitekturen vara poetisk.

Poesin kan ge oss en fördjupad bild av inre och yttre, av oss själva. Det kan nyansera slitna bilder och få oss att se på världen på nya sätt. Det kan även hjälpa oss att förstå något så enkelt som en dörr. Poesin kan därför hjälpa oss att förstå rum, förstå bibliotekets rum. Det kan inspirera oss att bygga och gestalta så att vi bryter vanemässiga sätt att ta oss an världen. *Upptäcka* är ett biblioteksrum som på många sätt konkretiserar idéer om biblioteksrummet, men dess lekfullhet gör också att vi stannar upp, att vissa föreställningar bryts, och kanske ställs vi inför biblioteket på nytt.

Upptäcka är en nybyggd barnavdelning, tidigare var det ett sagorum. Då fanns det en dörr, som ofta var låst. Vid olika evenemang låste man upp dörren och öppnade upp rummet för de som blivit inbjudna eller anmält sig. Idag utgörs dörren av en bred, valvliknande öppning, som alltid står öppen. Det finns ingen dörr. I *Upptäcka* är det svårt att finna tröskeln. Det blåa draperiet tar vid precis när du når "valvet", och ger det där successiva inträdet. Dessutom, börjar ju rummet kanske egentligen där mattan tar vid, när du tar av dig skorna. Det finns ett flöde och en riktning som leder dig in, men du möter även ett flöde som kommer inifrån rummet. Alla riktningar i *Upptäcka* leder dig mot fönster, ut mot resten av biblioteket, och ut mot gatan. Det förbinder *Upptäcka* med resten av världen.

Upptäcka är på många sätt ett öppet rum, inte enbart i den bemärkelsen att dess utformning inte är färdig, genom att det går att flytta på saker kan användaren gestalta rummet annorlunda, skapa nya platser. Rummet är även öppet genom att det inte finns några dörrar, det finns ingenting som kan stänga rummet. Alla riktningar pekar mot fönster. Gör detta rummet mer välkomnande? Och vart upphör rummet att öppna sig?

Norberg-Schulz lyfter koncentration och inhägnad som grundläggande egenskap i människotillverkade platser. Det inre blir till genom att “[...] samla det kända” (Norberg-Schulz 1999, s. 97). Men för att bli ett inre menar Norberg-Schulz behövs öppningar som “[...] relaterar till det yttre (bara något inre kan ha öppningar)” (Norberg-Schulz 1999, s. 97). Rum som människan gestaltar behöver saker såsom artefakter eller annat, för att “[...]accentuera bosättningsens samlade funktion” (Norberg-Schulz 1999, s. 98). Dessa ting utgörs i fallet med biblioteksrummet av böcker, datorer, möbler, olika platser att sitta på. Vidare beskriver Norberg-Schulz hur det inre och yttre kan förstås genom inhägnad och utsträckning. En byggnad är en utgör en inhägnad, och kan fungera som ett slags fokus i det vidsträckta, såsom huset kan bli ett centrum, något som reser sig i landskapet. Möbeln i *Upptäcka* som reser sig mot taket och därmed bryter med det vidsträckta, utgör därmed ett slags centrum, vilket även placerar böckerna i centrum och accentuerar härigenom rummet som ett biblioteksrum. Denna inhägnade entitet har kanske ingen tydlig inhägnad, men den rymmer och samlar böckerna.

Dessa relationer kan hjälpa oss att förstå platsens struktur. I *Upptäckas* inre, bildar alltså möbeln ett slags centrum genom att bryta med “det vidsträckta”. Möbeln reser sig mot himlen. Det utgör en del av rummets struktur, och det accentuerar boendets struktur med hjälp av riktningarna himmel-jord, horisontal-vertikal. Varje inhägnad definieras av en gräns:

[...] ‘gränsen är emellertid inte det där något upphör, utan, som grekerna insåg, är gränsen det från och med vilket något begynner sitt väsen’ Gränserna för det byggda rummet känner vi som golv, vägg och tak. Ett landskaps gränser är strukturellt likartade och består av mark, horisont och himmel. Denna enkla strukturella likhet har en grundläggande betydelse för relationen mellan naturliga och människotillverkade platser. De inhägnande egenskaperna hos gränsen bestäms av dess öppningar [...]

Norberg-Schulz 1999, s. 101

Upptäckas öppningar påverkar inhägnaden genom att dra blicken och kroppen mot öppningar, fönster och valv. Rörelsen är central för att öppningarna ska få dessa effekter. Och trots att *Upptäcka* som tar sin början ute i biblioteksrummet leder en in mot en avgränsad värld pekar rummet utåt igen, så att de inhägnade egenskaperna i *Upptäckas* inre tonas ner.

5. Avslutning

Min uppsats kan ses som ett kunskapsteoretiskt bidrag till biblioteks- och informationsvetenskapens förståelse av bibliotek som rum och plats. Det kan också ses som en inspirerande diskussion som lyfter poesi, arkitektur och den levda kroppen för att skapa ingångar i ett ämne som saknar en filosofisk-teoretisk grund. Frågan som följt mig är: Hur och med vad kan ett fenomenologiskt förhållningssätt kring rum och plats bidra med för den biblioteks- och informationsvetenskapliga förståelsen av biblioteksrummet? Mitt svar är lika övergripande som min fråga och presenteras här nedan i form av en sammanfattande diskussion som även söker peka framåt mot vidare forskning.

Budd (2001) lyfter den skepsis gentemot filosofiska tanke-system som han menar finns inom biblioteks- och informationsvetenskap. Genom att han visar fenomenologins användbarhet och styrka som teoretiskt ramverk inom fältet, kan hans text utgöra en motvikt mot denna skepsis. Min uppsats kan fungera på ett liknande sätt och inspirera till en användning av ett fenomenologiskt förhållningssätt.

I mitt sökande efter tidigare studier kring biblioteksrummet saknades det fenomenologiska perspektivet. Bibliotekets roll som mötesplats diskuteras vanligen utifrån demokratiteoretiska perspektiv (Carlsson 2013), medan studier om biblioteket som rum och plats sällan har en teoretisk-filosofisk grund. Min text kan därför betraktas som en del i byggandet av ett sådant fundament.

Jag tog avstamp i Olsson och Lloyd (2017) samt Küpers (2005) argument om kroppens relevans som kunskapskälla och aktör i studiet av kunskapshandling och informationspraktiker. De påvisade att kroppen ofta behandlas som en närvarande frånvaro i biblioteks- och informationsvetenskapliga sammanhang. Genom att jag utgår från den levda kroppen, både i studiet av ett faktiskt fysiskt biblioteksrum och i min teoretiska diskussion, erkänner jag kroppens relevans och potential som kunskapskälla inom fältet.

Mer specifikt utgick jag från mina egna levda erfarenheter av biblioteksrummet *Upptäcka*. De erfarenheter jag gjorde blev en del av den fenomenologiska diskussionen. Den levda kroppen behandlar jag även på ett teoretiskt plan som en förutsättning för vår förståelse av rummet i stort.

För att förstå rum och plats har diskussionen lyft en mängd olika angreppssätt. Orientering, identifikation, karaktär, struktur, lokalitet och handling.

Förutom min levda kropp har jag även haft kroppen i åtanke. Jag reflekterar över kroppens betydelse för rum och plats, men jag har också föreställt mig kroppen i mitt möte med rummet och efteråt, när jag samlat ihop och skapat den fenomenologiska diskussionen.

Rummet *Upptäcka* bjöd in till platser att upptäcka och inta med kroppen. Krypa in, klättra och själva rå över rummets gestaltning. Rummet erbjöd och möjliggjorde för användare att vara delaktiga som kroppar och i skapandet av rummet.

Begreppet konkretisering och poesi har lyfts som sätt att förstå plats och rum. Konkretisering handlade i *Upptäckas* fall om att samla bibliotekets idéer och konkretisera dessa genom rummets gestaltning. Poetiska uttryck i rummet eller *Upptäcka* som ett poetiskt rum handlade om att vissa platser inte gick att inta, men att de på olika sätt uttryckte behovet av tillflykt, kontemplation, rörelse. Poesin kan uttrycka boendets funktion och även andra funktioner och idéer.

Även Bachelard beskriver poesin som sätt att förstå rummet. Hur dikter om rummet väcker ett inre drömmeri och därigenom blottlägger vår relation till huset, boet, snäckan, hörnet och andra utrymmen. Vårt behov av tillflykt är av vikt, både för Bachelard och som uttryck i *Upptäcka*, även om det också finns platser som accentuerar spänning och bjuder in till mer aktiva handlingar. Genom att *Upptäcka* konkretiserar hörnens betydelse, rörelse, kontemplation – behovet av olika platser för olika handlingar – hjälper det oss att ta oss an biblioteksrummet som en plats för kroppar. Jag lyfter även en slags verfremdungseffekt eller främmandegöring genom "bokluckorna" som är inbyggda i möbeln. Hur våra idéer om biblioteket,

som något vi tar för givet utmanas. Automatiseringen bryts och vi möter idéerna på nytt.

Upptäcka erbjuder ihopblandade miljöer och därmed fler möjligheter till identifikation. Rummets riktningar ledde oss fram till fönster, och på så vis öppnades rummet upp och dess relation till omvärlden förstärktes. Hur gränser och öppningar påverkar upplevelsen av rummet, vad de kan kommunicera kan vara av vikt för gestaltning av biblioteksrummet. Hur vi påverkas av ett rum vars inre och yttre på olika sätt sätts ur spel kan också bidra till att vissa föreställningar och automatiseringar bryts. Dessa effekter för oss närmare biblioteksrummet, får oss att vidga vår syn.

Det som sker spatialt med oss, som exempelvis upplevelse av att det inre och yttre inte går att fastställa är effekter som kan vara viktiga att ta med i byggandet av biblioteksrummet. Om vi förundras, eller om våra föreställningar kring något, som inte nödvändigtvis har med biblioteket att göra, bryts, engageras vi. Detta engagemang skapar en delaktighet hävdar jag, och är därmed av vikt för folkbiblioteket som rum och plats.

Genom tematikens lekfullhet kunde jag fylla i och föreställa mig olika naturmiljöer. I några av fotografierna som jag presenterade leker barn genom att hoppa på trädstubbar eller klättra uppför möbeln. Att ta sig an rummet genom våra kroppar avslöjar och avtäcker de olika miljöer som är möjliga. Hur vi leker och på andra sätt interagerar med rummet hjälper oss även att föreställa oss och minnas miljöer vi har vistats i tidigare. *Upptäcka* är därmed på många sätt ett imaginativt rum, där kroppen tillsammans med fantasin får olika miljöer att framträda.

Hur vi tänker kring gestaltningen av ett biblioteksrum, vilka effekter vi vill uppnå och vilka handlingsutrymmen vi vill skapa är relevanta frågor att diskutera när vi bygger och skapar biblioteksrum. *Upptäcka* bjöd in till utforskande, kreativitet och medskapande. Det har kroppens intentionala "jag kan" i åtanke. Att utgå från denna relation och bygga så att rummet kräver kroppen i utforskandet är att erkänna dess relevans, men också att skapa en delaktighet som upplevs genom kroppen.

Genom att utgå från subjektet som förkroppsligat eller från Merleau-Pontys levda kropp erkänner jag kognitiva och fysiska aspekter som sammankopplade. Jag menar att det kan fungera berikandet i studiet av informationsbeteenden eftersom det kan få oss att ta oss an studier och praktiker inom fältet utifrån ett bredare perspektiv. Perspektivet växer genom att kroppen får ta plats. Teoretiska diskussioner som utgår från den levda kroppen kan driva fram ett tänkande och seende inom praktiken där kroppen behandlas som relevant kunskapskälla och aktör i informationspraktiker. Vi kan även utforma studierna för att söka ta reda på vad biblioteksrummet betyder för oss som subjekt-objekt. Inte enbart koncentrera oss på kognitiva aspekter.

Olsson och Lloyd (2017) föreslår att man inom biblioteks- och informationsvetenskap bör göra rutinmässiga, empiriska studier som fokuserar på att undersöka förkroppsligade informationspraktiker, då det ofta ger kunskap som är kopplade till givna situationer som är svåra att greppa utanför dessa situationer eller [moment of practice] (Olsson & Lloyd 2017). Författarna menar att både empiriska och teoretiska studier om förkroppsligade informationspraktiker är viktiga för att nå en djupare förståelse för information som totalitet.

Vidare forskning inom fältet kan alltså koncentrera sig, såsom Olsson och Lloyd (2017) föreslår, på att finna sätt att föra in kroppen i informationsstudier, söka förstå kopplingen mellan information, beteende, praktik och fysiska aspekter, samt fokusera på att få tag på den situationsbundna kunskapen som är kopplad till praktik, där kroppen är praktikens synliga källa. Studierna skulle här kunna kretsa kring frågan: hur för vi in kroppen i informationsstudier? Det kan handla om att diskutera olika metodologiska vägar att få kunskap genom kroppen och teoretiskt motivera varför kroppen är viktig i sammanhanget.

Olsson och Lloyd (2017) hävdar även att det finns en tendens inom biblioteks- och informationsvetenskap att betrakta kropp och medvetande som splittrat. Genom att jag utgår från Merleau-Pontys levda kropp i bibliotekssammanhang utgör min text en motpol mot en sådan syn. Genom min teoretiska utgångspunkt tar jag ställning

för kroppens relevans i bibliotekssammanhang och engagerar mig i en teoretisk diskussion där förkroppsligade praktiker är en viktig del i förståelsen av bibliotekets roll som plats.

Teoretiska diskussioner som utgår från fenomenologin kan producera reflekterande kunskap och underbygga mer empiriska studier. Jag tänker mig att de teoretiska studierna kan se ut på lite olika sätt och att det finns många ingångar. Ett sätt att utgå från fenomenologin, som Budd (2005) skriver, är att se den som en attityd, en förberedelse inför hur vi ser och utforskar. Fenomenologiska teman kan även hjälpa oss att utforma frågor på ett sätt som hindrar oss från att betrakta världen på ett objektifierande sätt. Det fenomenologiska perspektivet erkänner subjektiva, vardagliga och situationsbaserade kunskaper.

Sätt att komma vidare med den fenomenologiska förståelsen av biblioteket som rum och plats, kan ske genom empiriska studier där kroppars interaktion med biblioteksrummet observeras, eller genom att intervjua användare för att komma åt deras upplevelser, även som levda kroppar. Det är svårt att veta vilka implikationer det skulle få. Det vore intressant att se vad ett ökat intresse för våra förkroppsligade levda erfarenheter av biblioteksrummet kan bidra med för kunskap i det långa loppet.

Under workshopen kring *Upptäcka*, diskuterade bibliotekarie Lisa Berger hur de arbetar med barnavdelningen *Kanini* på Malmö stadsbibliotek. Hon poängterade hur viktigt det är att observera. Att se hur barnen tar sig an rummet genom olika aktiviteter. Här är det barnens kroppar som synliggör praktiker och hur rummet görs. Utifrån det bibliotekspersonalen lär av observationerna får de ändra om i rummet, flytta eller ta bort vissa saker. Barnen blir därmed delaktiga i skapandet och förändringen av rummet. Att kroppen erkänns som viktig kunskapskälla i sammanhanget hänger ihop med att det är svårt att kommunicera med barn som ännu inte lärt sig tala. När försvinner kroppen? Så fort vi greppar språket? Kanske bör vi även intressera oss för kroppar utanför bibliotekens barnavdelningar.

Texterna jag har utgått från kan användas i vidare undersökning av biblioteksrummet. Merleau-Ponty kan bidra med ett teoretiskt fundament eller ramverk, framförallt hans syn på kroppens relevans och förutsättning för förståelsen av rummet. Norberg-Schulz arkitekturteori som genomsyras av fenomenologi kan hjälpa oss i tolkningen av rummets arkitektoniska utformning. Hans olika sätt att närma sig en förståelse av platsen genom att se till orientering och karaktär, men kanske framförallt hur han lyfter platsens relevans i förhållande till byggnader och rum. Bachelard kan hjälpa oss att drömma och upptäcka vår poetiska potential.

Min förhoppning är även att uppsatsens resultat har samhällsrelevans genom att bidra till en utvecklad diskussion om biblioteksrummet. Jag ansluter mig till Budd (2001) som menar att fenomenologiska perspektiv inom biblioteks- och informationsvetenskap kan motverka en objektifierande syn på praktiker och informationssökare. Fenomenologins idéer om intentionalitet är en viktig del i detta. Budd (2001) diskuterar kommunikation mellan människor, och utgår från förståelsen av diskurs som intentionella utbyten av meddelanden mellan människor. Ett sådant synsätt kan hjälpa oss erkänna den andra och motverka en objektifierande syn på andra människor. Om vi betraktar kommunikation som en process av intentionella handlingar kan vi skapa en bredare förståelse för informationsbeteenden som just processer, men också hjälpa oss att ömsesidigt erkänna varandra som subjekt.

Aabø och Audunson (2012) beskriver folkbibliotekets mötesfunktion som komplex. Användarna rör sig mellan olika sfärer och roller, och folkbiblioteket möjliggör mötet mellan människor med olika bakgrund, och därmed blir folkbiblioteket en plats där vi exponeras för "det andra" [otherness] (Aabø och Audunson, s.138). I studier av bibliotekets roll som mötesplats kan ett fenomenologiskt perspektiv fungera som en skyddsdräkt. Det kan hindra oss från att förenkla, typifiera och objektifiera.

Fenomenologin utgår från ett ömsesidigt beroende mellan rum och subjekt. Denna relation accentuerades av *Upptäcka*. Det är ett rum där kroppen väcks. Vad innebär detta? Det är att få kännedom om oss själva. Hur vi skapar och omskapar världen,

hur våra kroppar är vår synvinkel på världen, själva utgångspunkten för vår perception. Kan ett litet biblioteksrum verkligen åstadkomma detta? Jag menar att det gör det, även om jag måste sätta mina reflektioner i ett visst sammanhang. Jag har en intuition med min studie och påverkas även av teoretiska texter som förhåller sig till rummet på ett visst sätt. Men jag tror ändå att rum som *Upptäcka* väcker oss, synliggör vissa kroppsliga processer och relationer mellan kropp och rum.

I min undersökning blev poesin ett viktigt inslag. Det uppstod i mötet med rummet och ur texterna jag läste, särskilt Bachelard, men även Norberg-Schulz. Merleau-Pontys text närmade jag på ett liknande sätt som jag närmar mig poesi. Det är en text vars betydelser sakta sköljer över en. Poetiska bilder kan hjälpa oss att konkretisera idéer och vardagliga livserfarenheter. Poesin kan även hjälpa oss att förstå biblioteksrummet, att ställa oss inför dessa idéer på nytt och därmed engageras.

Min text kan inspirera till sätt att resonera och planera design och byggande av biblioteksrummet för att skapa delaktighet och väcka oss, engagera oss som kroppar. *Upptäcka* är ett rum som kan göra användarna till kreativa medskapare. Genom att betrakta *Upptäcka* som ett poetiskt rum där våra kroppsliga erfarenheter, lekar och aktiviteter skapar rummet kan vi, som jag tidigare nämnt, tala om imaginära rum. Ett rum där fantasi och bibliotek blir ett, såsom Radford (1998) beskriver Foucaults litteraturkritiska text. *Upptäcka* kan alltså ses som ett imaginärt rum genom sitt ihopsmältande av bibliotek och fantasi.

Genom att utforska vad öppningar och gränser, utifrån en fenomenologisk blick, kan göra med vår upplevelse av rum och plats, har jag även visat vilken betydelse rummet får, när öppningar får utgöra rummets centrum. I *Upptäckas* fall skapas en tillhörighet med resten av världen. *Upptäckas* öppenhet visar sig på olika sätt. Det ger en välkomnande känsla, inbjuder till delaktighet och kreativt medskapande. Det är ett rum som möjliggör flera handlingar och aktiviteter. Flera sätt att leva. Det öppnar sig mot människor och mot ensamhet. Det är svårt att säga vart det upphör att öppnas.

Upptäcka ger användarna ett handlingsutrymme där kroppen är relevant. För att upptäcka, eller få tag i böcker behöver kroppen engageras. Genom att leka med olika miljöer och naturtematik bryts vissa invanda föreställningar om biblioteket och även det engagerar oss. Kan vi bygga så att våra kroppar engageras och använda oss av poetiska uttryck som väcker vår imaginativa och kreativa förmåga har vi skapat ett rum som vill ha vår delaktighet och fantasi. *Upptäcka* är ett sådant rum.

De upplevelser jag fick, de associationer rummets olika utrymmen väckte i mig, hängde ihop med hur jag rörde mig i rummet. Den lilla gropen upptäcks genom att först kliva upp på möbeln, speglarna eller mönstret i mattan genom att stanna upp, böja sig fram, krypa över golvet. Att utsikten, eller öppningarna är viktiga sker genom att jag med min kropp följer riktningen och rörelsen dit. Är det viktigt att vara delaktig genom kroppen? Jag tror det. Som kroppar i kända miljöer kan vi bli så automatiserade att vi utför våra rörelser utan känsla, utan tanke. Genom att bryta automatiseringen, genom att rummet verkligen kräver kroppen för att bli förstått, bryts det invanda, kroppen väcks på nytt.

Att krypa in, är enligt Bachelard att "bo med intensiv närvaro". De ensamma platserna i biblioteken, fåtöljen i hörnet eller *Upptäckas* grop skapar utrymmen perfekt för kontemplation. Böckerna finns alldeles intill. Är det gömställen? Om våra kroppar täcks lite grann, skyddas lite, kan vi dra oss inåt, eller bortåt, till andra världar. Det är delvis gömställe. Att få ett skydd för kroppen, eller något som sluter sig tätt intill kroppen är kanske att finna platsen? Vad har litteraturen för betydelse? Vad spelar böckerna för roll, vad blir dessa platser med en bok i handen? Ett hitteställe.

Är biblioteket ett lyckligt rum?

Bachelards fenomenologi utgår från den poetiska bilden. I *Rummets poetik* undersöker han “[...] bilder ur det *lyckliga rummet*“ Undersökningar som ska förklara essensen i “rum man rör om, rum man försvarar mot fientliga krafter, älskade rum” (Bachelard 2000, s. 36-37). Har min text undersökt ett lyckligt rum?

Biblioteksrummet har likheter med huset i våra försök att inom dessa väggar ordna livet, kategorisera och skapa platser för olika handlingar. Om huset är vårt privata, första försök att återskapa kosmos, är kanske biblioteket vårt offentliga, gemensamma kosmos. Vårt sätt att försöka greppa världen. I biblioteket är det offentliga sammankopplat med det privata. Vi rör oss mellan olika roller och sfärer. Biblioteket kan ses som ett “publikt vardagsrum” (Carlsson 2013, s. 51).

I min erfarenhet av att arbeta på folkbibliotek möter jag ofta förväntningar på att vissa rum eller platser i biblioteksrummet ska hanteras och levas på särskilda sätt. En gång uppstod det en konflikt på Simrishamns bibliotek när ett gäng ungdomar samlades vid ett bord i tidningsrummet och spelade kort. Andra användare klagade vid disken. De upprepade samma fråga: Får de verkligen spela kort i det rummet? Och, är det verkligen tillåtet att flytta på stolarna?

Det var ingen som sa något om ljudvolymen, att pratat störde deras tidningsläsande. De gav snarare uttryck för en frustration över att rummet användes på fel sätt, att rummet ändrades, blev någonting annat.

Biblioteket ryms av olika platser, för olika handlingar. Det är ett rum som förenar olika sfärer, suddar ut gränser för vad som är privat och offentligt. Vi måste tillsammans rå över detta rum, som rymmer en mängd olika platser, möjligheter och förväntningar. Vi ska ha olika platser, hörn och vrår att krypa in i, ensamma platser och platser där vi möts, diskuterar och på andra sätt engageras. Och kanske borde vi även ha lite öppna rum, som *Upptäcka* – rum som väcker förundran, och bryter det invanda och väcker våra kroppar.

Jag minns en användare som var särskilt upprörd. Han förväntade sig att det fanns ett förbud mot att flytta stolarna i tidningsrummet. Och vi som arbetade bakom disken den dagen, kände inte till något sådant förbud och diskuterade om det borde finnas ett. Biblioteket är verkligen på många sätt ett publikt vardagsrum. Det är en plats vi tillsammans rör över. Det är inte heller alltid regler och krav initieras av bibliotekarier. Användarna är också delaktiga. Delaktigheten kan se ut på olika sätt. Men ofta yttrar det sig genom att de bryr sig om rummet. Jag vill tro att biblioteket för många är ett älskat rum.

Biblioteket definieras i enlighet med Engström som materialet, platsen och “[...] de praktiker som är förbundna med materialet och platsen” (Engström 2019, s. 23). Det är till stor del användarnas praktiker, och hur de använder och rör om biblioteksrummets många platser som definierar vad biblioteket är.

Jag tror inte att biblioteket enbart är ett lyckligt rum, men jag tror att många som använder det och som arbetar där, försöker göra det till ett lyckligt rum.

Det fenomenologiska rummet är aldrig statiskt, det produceras av människor, det lev. Biblioteket är ett levt rum. Det innebär även att det rum som produceras, görs på ett relationellt plan. Subjekten relaterar till varandra i denna process och därför kan vi också förstå biblioteket som en plats som ständigt skapas, av och genom människor som relaterar till varandra. Det är som sagts tidigare ingen tom plats för oss att inta. Biblioteket som plats “[...] depends on human social practice as well as upon the aesthetic and architectural decisions of its builders” (Estill 2007, s. 237).

I mina reflektioner över ett faktiskt fysiskt biblioteksrum har jag utgått från min levda kropp och dess upplevelse av den estetiska och arkitektoniska utformningen. Jag har beskrivit vilka möjligheter *Upptäcka* ger som rum, vad det har väckt i mig.

Upptäcka är en barnavdelning, men jag tyckte om att vistas där. Och jag fick höra av en före detta kollega på Simrishamns biblioteket att ett gäng ungdomar vid åsynen av *Upptäcka* hade utbrustit: Vi vill också ha ett sådant rum!

Alla vill väl ha ett Narnia. En värld som plötsligt öppnar sig i det vi känner igen och ibland känner så väl att vi har glömt det. *Upptäcka* väcker oss inför idéer vi känner så väl att vi kanske behöver se dem på nytt.

Att tänka på biblioteket som levtt och öppet rum kanske kan få leta sig in i de val vi gör när vi bygger, planerar och utformar biblioteksrummet.

Att väcka kroppen genom att bygga, utforma och gestalta rummet så att kroppen behövs för att rummet ska förstås och levas. Men också att i andra sammanhang titta och observera kroppar när vi studerar hur biblioteksrummet används och upplevs. Att som Küper skriver: "Considering the "absent presence" of the body [...] a need for a "re-membering" between body, embodiment and knowing in [...]" (Küpers s. 115).

Bachelards rum och utrymmen, hans poetiska bilder som väcker minnen och förmågan att hänge oss åt inre drömmier och känna förundran, kan fungera inspirerande även när vi skapar biblioteksrum. Att bygga och gestalta biblioteksrum så att vi kan känna oss engagerade, vakna, och delaktiga som kroppar kanske inte gör oss lyckliga, men kanske gör det biblioteksrummet till ett lyckligt rum.

6. Referenser

Aabø, S. & Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place. *Library & Information Science Research*, 34, ss. 138–149.

Aabø, S., Audunson, R. & Vårheim, A. (2010). How do public library function as meeting places? *Library and Information Science Research*, 32(1), ss. 16–26.

Arenson, A. (2007). Libraries in Public before the age Age of Public Libraries: Interpreting the Furnishings and Design of Athenaeums and Other “Social Libraries”, 1800–1860. I Buschman, J & Leckie G. J. (red.) *The library as place: History, community, and culture*. Westport, CT: Libraries Unlimited, ss. 135–62.

Bachelard, G. (2000). *Rummets poetik*. Lund: Skabaré.

Bachelard, G. (2014 [1994]). *The Poetics of Space*. New edition. London: Penguin Classics.

Baker, L. (2006). Observation: A Complex Research Method. *Library Trends*, 55 (1), ss. 171–189.

Bengtson, J. (1994). Arkitektur och fenomenologi. Om Norberg-Schulz' platsfenomenologi. *Nordisk arkitekturforskning*, 7(1), ss. 17–33.

Bengtsson, J. (1988). *Sammanflätningar: Fenomenologi från Husserl till Merleau-Ponty*. Göteborg: Daidalos.

Budd, J. (2001). *Knowledge and Knowing in Library and Information science: a philosophical framework*. Lanham, Md.: Scarecrow.

Budd, J. (2005). Phenomenology and information studies. *Journal of Documentation* 61 (1), ss. 44–59.

Buschman, J. & Leckie, G. J. (red.) (2007). *The library as place: history, community, and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.

Carlsson, H. (2013). *Den nya stadens bibliotek – om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek*. Diss. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper. Humanistiska och teologiska fakulteterna. Lunds universitet.

Colomina, Beatriz (1999). *Privat och offentligt: modern arkitektur som massmedium*. Lysekil: Pontes.

Engström, Lisa (2019). *Att skapa självstyrande individer; effektivitet och motrörelser. Styrningsrationalitet och icke-rationalitet i bibliotek med obemannade öppetider*. Diss. Köpenhamn: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

Estill, A. (2007). Going to Hell: Placing the Library in *Buffy the Vampire Slayer*. I Buschman, J. & Leckie G. J. (red.) *The library as place: History, community, and culture*. Westport, CT: Libraries Unlimited, ss. 135–62.

Fisher, K., M. L. Saxton, P. M. Edwards, & J.-E. Mai (2007). Seattle Public Library as Place: Reconceptualizing space, community, and culture. I Buschman, J & Leckie G. J. (red.) *The library as place: History, community, and culture*. Westport, CT: Libraries Unlimited, ss. 135–62.

Given, L. M. (2007). Setting the Stage for for Undergraduates' Information Behaviors: Faculty and Librarians' Perspectives on Academic Space. I Buschman, J & Leckie G. J. (red.) *The library as place: History, community, and culture*. Westport, CT: Libraries Unlimited, ss. 135–62.

Given, L.M. & Leckie, G.J. (2003). 'Sweeping' the library: mapping the social activity space of the public library. *Library and Information Science Research*, 25(4), ss. 365–85.

Kinkaid, E. (2020). Re-encountering Lefebvre: Toward a critical phenomenology of social space. *EPD: Society and Space*, 38 (1), ss. 167–186.

Küpers, W. (2005). Phenomenology of embodied implicit and narrative knowing. *Journal of Knowledge Management*, 9 (6), ss. 114–133.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Basil Blackwell.

Lin, C. S. (2013). Revealing the “Essence” of Things: Using Phenomenology in LIS Research. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 2 (4), ss. 469–478.

Merleau-Ponty, M. (1999). *Kroppens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.

Norberg-Schulz, C. (1999). *Fenomenet Plats. I Arkitekturteorier*, Stockholm: Raster.

Olsson Dahlquist, L. (2019). *Folkbildning för delaktighet: en studie om bibliotekets demokratiska uppdrag i en digital samtid*. Diss. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper. Humanistiska och teologiska fakulteterna. Lunds universitet.

Olsson, M. & Lloyd A. (2017). Being in place: embodied information practices. *Information research*, 22 (1), ss. 1–11.

Radford, G. P. (1998). Flaubert, Foucault, and the Bibliotheque Fantastique: Toward a Postmodern Epistemology for Library Science. *Library Trends* 46 (4), ss. 616–32.

Van Slyck, A. (2007). Managing Pleasure: Library Architecture and the Erotics of Reading. I Buschman, J. & Leckie, G. J. (red.) *The library as place: History, community, and culture*. Westport, CT: Libraries Unlimited, ss. 135–62.

Steiner, A. (2012). *Litteraturen i mediasamhället*. 2., uppdaterade, rev. och något utök. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Torstenson-Ed, T. (2003). *Barns livsvärld: genus, etnicitet, generation, särskilt stöd och värderingar i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Trace, C. B. (2017). Phenomenology, experience, and the essence of documents as objects”. *Information research*, 22 (1).

Withers, C. W. (2009). Place and the “Spatial Turn” in Geography and History. *Journal of the History of Ideas*, 70 (4), ss. 637–658.

Icke publicerat material:

Sweger, S. (2019). *Simrishamns biblioteks barnavdelning skissförslag*. Opublicerat manuskript. Simrishamns bibliotek.

Elm, C. & Berger, L. (2020). Workshop om barnavdelningen *Upptäcka* på Simrishamns bibliotek 2020-02-05.